

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ETNOLOGIE

Bakalářská práce

Veronika Foltýnová

Geopolitický a kulturní kontext západosaharského konfliktu

**Geopolitical and culture perspective of the Western Sahara
conflict**

Praha 2018

Vedoucí práce: Mgr. Josef Oriško, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Josefu Oriškovi, Ph.D. za vstřícný přístup při vedení této práce a rovněž za jeho cenné rady, které mne doprovázely zejména během terénního výzkumu.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5.8.2018

.....
Veronika Foltýnová

„Human progress is neither automatic nor inevitable... Every step toward the goal of justice requires sacrifice, suffering, and struggle; the tireless exertions and passionate concern of dedicated individuals.“

Martin Luther King, Jr.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou konfliktu na Západní Sahaře, jeho příčinami, průběhem a (ne)možnostmi jeho vyřešení. Nejprve je věnována pozornost historickému vývoji událostí, jež do značné míry definují současnou situaci. Dále jsou představeny všechny zúčastněné strany konfliktu, společně s jejich motivací a strategiemi. V tomto kontextu se práce zabývá především geopolitickými a ekonomickými faktory, které kontinuálně brání efektivnímu řešení konfliktu. V následující části je rozebrána sociální situace ve dvou prostředích – v okupovaném západosaharském území a v uprchlických táborech v Alžírsku. Na základě terénního výzkumu je diskutována etnická rovina konfliktu, každodenní realita krizového prostředí a její dopad na místní společnost. Zvláštní pozornost je věnována vzniku nacionalismu u původních obyvatel a jeho významu v kontextu konfliktu. V krátkosti je poté rozebrána přítomnost mezinárodního společenství a jeho vliv na vývoj situace. V závěru nabízí práce několik alternativ k řešení západosaharské situace a jejich analýzu. Na pozadí zjištěných skutečností jsou diskutovány politické a sociální perspektivy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Západní Sahara, Maroko, sebeurčení, Sahrawi, SADR, mezinárodní společenství, Maghreb, lidská práva, propaganda, kolonialismus, společnost

ABSTRACT

This bachelor thesis concerns with the topic of the Western Sahara conflict, its causes, its continuance and the (im)possibilities of its solution. First, attention is paid to the historical development of events, which to a large extent define the current situation. In addition, all the parties to the conflict are presented, together with their motivation and strategies. In this context, the thesis focuses primarily on geopolitical and economic factors, which continuously prevent effective solution of the conflict. The following section discusses the social situation in two areas - the occupied Western Sahara territory and refugee camps in Algeria. On the basis of field research, ethnic perspective of the conflict, everyday reality of crisis environment and its impact on local society are discussed. Particular attention is paid to the emergence of native population's nationalism and its importance in the context of the conflict. The presence of the international community is briefly mentioned, and its impact on the development of the situation is then analyzed. At the end, the thesis offers several alternative solutions and the analysis of them. Against the backdrop of the facts, political and social perspectives are discussed.

KEY WORDS

Western Sahara, Morocco, self-determination, Sahrawi, SADR, international community, Maghreb, human rights, propaganda, colonialism, society

Obsah

Seznam zkratk.....	
1 ÚVOD.....	10
1.1 O tématu.....	11
1.2 Cíl práce a její přínos pro vědu.....	14
1.3 Členění práce.....	15
1.4 Terminologie.....	16
1.5 Metodologie.....	17
1.5.1 Terénní výzkum a jeho těžkosti.....	19
1.5.2 Odborná literatura.....	20
2 HISTORICKÉ POZADÍ KONFLIKTU.....	22
2.1 Maroko.....	22
2.1.1 Exkurz do historie.....	22
2.1.2 Etnicita vs. společenská homogenita.....	23
2.1.3 Kolonialismus.....	23
2.2 Západní Sahara.....	25
2.2.1 Etnické pozadí.....	25
2.2.2 Kolonialismus.....	27
2.3 Počátek konfliktu.....	28
3 HLAVNÍ AKTÉŘI A JEJICH MOTIVACE.....	32
3.1 Maroko.....	32
3.1.1 Ekonomické příležitosti.....	32
3.1.2 Ideologická motivace.....	35
3.1.3 Strategická motivace.....	37
3.2 Alžírsko.....	38
3.3 Polisario.....	39
3.4 Vedlejší aktéři.....	40

4 SOUČASNÁ SOCIÁLNÍ REALITA.....	42
4.1 Život v okupovaném území.....	42
4.1.1 Sociální skladba.....	44
4.2 Uprchlické tábory.....	50
4.2.1 Organizace.....	50
4.2.2 Společnost.....	52
4.3 Od nomádů k národu – počátky západosaharského nacionalismu.....	53
4.3.1 (Sahrawi a) Španělská Sahara.....	54
4.3.2 (Sahrawi a) marocká Sahara.....	56
4.4 Propaganda.....	57
4.4.1 Terorismus.....	59
4.5 Lidská práva.....	60
4.5.1 „The Disappeared“.....	60
4.5.2 Vykonstruované procesy.....	61
4.5.3 Občanské svobody.....	62
5 PŘÍTOMNOST MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ.....	64
5.1 Organizace spojených národů.....	64
5.1.1 MINURSO.....	65
5.1.2 Třetí cesta.....	66
5.1.3 Humanitární aktivita OSN.....	67
5.2 Organizace Africké Jednoty.....	68
5.3 Nevládní organizace.....	69
6 ZÁVĚR: Chybí světlo v tunelu?.....	72
6.1 Vyhlídky.....	72
6.2 Polemika s autory.....	75
6.3 Role antropologie při řešení etnosociálních svárů.....	77
7 SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY.....	80

Seznam zkratek

AU	Africká Unie
EU	Evropská Unie
ICJ	<i>International Court of Justice</i> Mezinárodní soudní dvůr
MINURSO	<i>The United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara</i> Mise OSN pro referendum na Západní Sahaře
OAJ	Organizace Africké Jednoty
OSN	Organizace spojených národů
Polisario	<i>Frente Popular de Liberación de Saguía el Hamra y Río de Oro</i> Lidová osvobozenecká fronta Saguía el Hamra y Río de Oro
SADR	<i>Sahrawi Arab Democratic Republic</i> Arabská Demokratická republika Sahrawi
UN	<i>United Nations</i> Organizace spojených národů
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> Úřad vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky
UNICEF	United Nations Children's Fund Dětský fond Organizace spojených národů

1 ÚVOD

O situaci na Západní Sahare bylo již napsáno tisíce stran. Nespočet studií, článků a monografií dopodrobna rozebírá příčiny konfliktu, jeho vývoj a dynamiku, stejně jako nespočet autorů spílá mezinárodnímu společenství pro jeho neschopnost situaci řešit. Kde se však stala chyba? Jak je možné, že jsou tisíce těchto stran uloženy v policích knihoven a postrádají své čtenáře?

Žijeme ve světě, kde má nezastupitelné místo popularita. Pokud jistá událost postrádá popularitu, mizí z hledišť světové pozornosti závratnou rychlostí, nehledě na faktickou důležitost či palčivost problému. Klasicky se s touto selektivitou setkáváme v kontextu médií – faktorem rozhodujícím o obsahu titulních stran není skutečná vážnost problému, ale jeho atraktivita pro cílovou skupinu.

Humanitární krize a etnosociální konflikty tvoří zvláštní oblast, pro kterou je popularita ve veřejném prostoru klíčová. Počet a intenzita těchto událostí se neustále mění, a je třeba ně reagovat okamžitě a efektivně. Informovanost o existenci těchto problémů bývá zpravidla dobrá – média v honbě za senzacemi reflektují tyto události bez odkladu. Jejich pozornost je však omezená, a pod tlakem nových událostí jsou „staré“ případy nenávratně odstraněny z výsluní pozornosti. Tato skutečnost přímo koliduje s častou tendencí humanitárních krizí narůstat do dlouhých časových úseků.

V lepším případě aspiruje taková událost na vděčné vědecké téma, a je o něm popsáno tisíce stran akademického textu – jako v případě Západní Sahary. Je však nutné si uvědomit, že efektivnější než tisíce stran akademického textu může být několik desítek řádků na „správném místě a ve správnou dobu“. V lednu 2018 vydala humanitární organizace *CARE International* zprávu s názvem *Suffering in Silence*, v níž dokumentuje deset nejopomíjenějších humanitárních krizí roku 2017. Zatímco svět sledoval několik vybraných událostí, případy zahrnuté v této zprávě se v médiích objevily pouze výjimečně. Podle této zprávy se šest z deseti zmíněných krizí současně objevuje i na seznamu OSN nejvíce podfinancovaných krizí

roku 2017 (CARE International, 2018).

Pozornost a zájem veřejnosti je v tomto kontextu klíčový. Kromě financování může k řešení mnoha situací přispět společenský tlak vyvinutý na politické představitele. Iniciativa „zdola“ je v mnoha případech výrazně efektivnější než ta formální „zhora“.

V kontextu západosaharského konfliktu platí tato skutečnost mnohonásobně. Desítky let trvající konflikt s obrovským počtem uprchlíků, o jejichž existenci ale většina světové populace nemá tušení. V českém prostředí je mediální pokrytí problematiky téměř nulové, v globálních médiích o něco větší, stále však dramaticky nedostačující. Jako příklad může posloužit migrační krize posledních let, během které se musela Evropa vypořádat se statisíci osob prchajícími před válkou v Sýrii. Pokud by se západosaharský konflikt dočkal stejné pozornosti a občanské angažovanosti, mohlo by to výrazně přispět k jeho vyřešení.

1.1 O tématu

Člověk je tvor společenský. Jeho přirozeností je sdružovat se do skupin a usilovat o členství v těchto skupinách na základě znaků, které ho pojí s ostatními členy skupiny. Charakter těchto vazeb se pohybuje na široké škále viditelných i skrytých identit, jimiž disponuje každý z nás. Na podobném principu i jednotlivé skupiny usilují o přijetí v kontextu jiných skupin, s nimiž přicházejí do styku. Do jisté míry je právě kontakt s „těmi druhými“ součástí procesu identifikace (a také sebeidentifikace) skupiny. V naprosté izolaci by jedinec nebyl nic, neboť by neexistoval nikdo s kým by se mohl srovnat. Stejně tak by naprosto izolovaná skupina nebyla skupinou, ale pouze součtem svých členů. Podle Eriksena (2012, s.33) se jedná o stejnou situaci jako „tleskat jednou rukou“.

Právě pro svou izolaci se nomádské skupiny na západosaharském území neměly v minulosti potřebu sdružovat do větších spolků, neexistovala jejich „pansaharská“ identita. S příchodem Evropanů a rozdělením území na sféry vlivu jednotlivých mocností se objevil motiv etnické identity Sahrawi, kdy impulsem k jejímu vzniku byla právě potřeba odlišit se. Původní společnost přestala být pouze součtem kmenů, a nabyla nového kolektivního vědomí.

Sociální identita je vždy definovaná konkrétními potřebami, a její artikulace je situačně podmíněná. Některé identity jsou na první pohled viditelné, jako například genderová příslušnost, a jejich interpretace je nevyhnutelná. Jiné identity jsou závislé na tom, jak jejich nositele je interpretovat, a vyjádřit například příslušnost k určité skupině, nebo se naopak od jiné skupiny odlišit. Identita tedy představuje výrazně flexibilní pojem (Giddens, 2013). Etnická identita je v tomto ohledu poněkud složitější, neboť její existence není omezena délkou lidského života. Je odkazem minulosti a historické kontinuity, a propůjčuje svému nositeli celou sadu práv a povinností. Podle Eriksena (2012) lze etnickou identitu vnímat jako „vyjádření metaforického příbuzenství“ (s. 119).

Ze samotné podstaty dichotomie my-oni, která je základním předpokladem vytváření identit, je pak nevyhnutelnou realitou střet zájmů. Střet zájmů může mít dvě teoretické podoby – soutěž a konflikt. V případě soutěže existují pro zúčastněné strany jednotná pravidla, která limitují jejich aktivity výměnou za snížení rizik plynoucích z aktivit ostatních. Konflikt představuje specifickou podobu soutěže, ve které neplatí žádná pravidla. Primárním účelem konfliktu již není dosažení cíle, ale likvidace protivníka (Tesař, 2007, s. 24–28).

Přítomnost koloniálních mocností na africkém kontinentu je klasickým příkladem soutěže. Evropské státy soutěžily o omezené africké zdroje, a na základě smluv a vnitřních pravidel si tyto zdroje rozdělovaly. Činily tak ale s naprostou ignorací k původním společenským strukturám nacházejícím se na území. Pestrá etnická skladba Afriky tak byla vystavena problému, který nabyl během procesu dekolonizace obrovských rozměrů. Potřeba kategorizace obyvatel a vytvoření občanské společnosti na základě národních koloniálních hranic znamenala nejen počátek nové éry, ale především chaos. Evropské mocnosti v první polovině 20. století opouštěly svá africká území, zanechávaly v nich ale evropské systémy. Koncept hranic a centralizované vlády byl tak konfrontován s předkoloniální realitou. V případě Západní Sahary, stejně jako v mnoha jiných postkoloniálních státech, se soutěž vyvinula v konflikt.

Nově vytvořená etnická skupina Sahrawi se zrodila v době španělské koloniální správy. Již v tu dobu ji definoval společný jazyk, způsob života a potřeba odlišit se, a koloniální hranice definovaly její teritoriální příslušnost. Etnogeneze skupiny zpočátku směřovala primárně k vytvoření respektované etnické menšiny v rámci Španělské Sahary, v 70. letech ale nabrala nový směr. Místo očekávaného referenda o nezávislosti vpadla na území marocká vojska, a Sahrawi se ocitli opět pod nadvládou cizí mocnosti. Současná marocká administrativa považuje Západní Saharu za „jižní provincii“, stejně jako považovalo Španělsko za svou provincii Španělskou Saharu. Marocká administrativa však na rozdíl od té španělské neuznávala, a až do současnosti neuznává existenci Sahrawi jako samostatné etnické skupiny. Tato skutečnost výrazně posílila etnickou identitu původních obyvatel a iniciovala zrod západosaharského nacionalismu (Zunes & Mundy, 2010). Na pozadí těchto událostí se etnická identita Sahrawi postupně transformovala do podoby národa, jemuž je systematicky upíráno právo na existenci a sebeurčení. Neustálý konflikt s protivníky nacházejícími se v bezprostřední blízkosti způsobil změnu identifikace Sahrawi z etnické skupiny do podoby národního hnutí.

Během let ozbrojeného konfliktu došlo k vytlačení většiny původní populace a osídlení západosaharského území Maročany. Sahrawi, kteří z různých důvodů zůstali, byli a jsou terčem útlaku spojeného s jejich neochotou přijmout marockou identitu.

Mírové snahy mezinárodního společenství nepřinesly žádný výsledek. Přemístění konfliktu na půdu OSN naopak způsobilo jeho politizaci a byrokratizaci, a poskytlo příležitost dalším subjektům sledovat vlastní zájmy v oblasti. Strategická poloha Západní Sahary a její přírodní bohatství upoutaly pozornost některých světových mocností, a spor se posunul na globální úroveň. Přestože se OSN jeví jako ideální zmocněnec mezinárodního práva, jeho reálné možnosti jsou značně omezené. Jeho skutečný význam tkví především v humanitárním sektoru, kde je na základě organizace a rozpočtu OSN schopno operovat v globálním měřítku. Nezastupitelnou roli má také jako platforma pro mezinárodní dialog, zde ale jeho reálný význam končí.

Diplomatický rozměr konfliktu vytváří fatální překážku pro jeho vyřešení. V situaci, kdy ani jedna ze stran není ochotna slevit ze svých nároků a přispět ke kompromisu, jeví se situace jako bezvýhodná. Tato práce si klade za cíl osvětlit příčiny vzniku patové situace, na jejichž základě dosud ztroskotala všechna jednání o smíru. Tyto příčiny představují mix geopolitických, ekonomických, strategických, etnických a společenských faktorů, jejichž skutečný význam lze osvětlit pouze jejich kompletním zmapováním.

1.2 Cíl práce a její přínos pro vědu

Antropologie aplikovaná do současného světa přináší mnohé příležitosti, které zůstávají skryté zraku většiny ostatních oborů. Spletitost dnešní doby s sebou nutně přináší potřebu vysoké míry kategorizace, na jejímž základě třídíme a ukládáme všechny nově nabyté vědomosti. Bez kategorizace a „škatulkování“ bychom se ocitli ve světě chaosu, ve kterém nic nemá své pevné místo. Stejně jako se užívá pojmu „ztraceno v překladu“, bylo by označení „ztraceno v kategorii“ neméně trefné. Stručně řečeno, kategorizace vytváří nebezpečí degradace problému pouze na rozměr odpovídající dané kategorii. Další nebezpečí kategorizace představuje její „zkostnatělost“.

Antropologie jako věda je v tomto kontextu poněkud více flexibilní, a alespoň v akademickém prostředí připouští prostor pro změnu. Stejně tak možnost terénního výzkumu poskytuje antropologovi možnost spatřit na vlastní oči studovaný problém, v případě zúčastněného pozorování se dokonce stát součástí studované reality. Na základě nabytých poznatků má antropolog jedinečnou šanci bořit hranice zažitých kategorií a vytvářet mezi nimi mosty.

Západosaharský případ je celosvětově vnímán jako čistě politický problém. K tomuto zařazení přispívají největší měrou média a jejich jednostranné pokrytí problému. V kontextu Západní Sahary se zpravodajství omezuje zpravidla na aktivity OSN a jeho činitelů, méně pak

na reflexi občasných střetů. Stejně tak se ale většina odborné literatury soustředí na ekonomický rozměr konfliktu a jeho politický dopad v regionu. Společenský aspekt situace je systematicky opomíjen, a dochází tak k její dehumanizaci.

Na základě artikulace jednotlivých rovin problému si tato práce klade za cíl vytvořit spojnicí mezi těmito rovinami, a pokusit se vyjmout západosaharský konflikt z čistě politické kategorie. V tomto kontextu se autorka pokouší definovat několik kategorií, do jejichž referenčního rámce je možno západosaharský konflikt zasadit, a přispět tak k objektivnímu vnímání konfliktu (nejen) odbornou veřejností.

1.3 Členění práce

Předkládaná práce se pokouší reflektovat nejen geopolitické aspekty konfliktu, ale také etnické a sociální jevy, které jsou podle názoru autorky esenciální. V této souvislosti se práce potýká s obrovským množstvím dat napříč několika obory, jejichž vyhodnocení se ukázalo jako nezbytné pro složení celkové mozaiky problému. Práce je členěna do několika kapitol, z nichž každá se věnuje příslušnému okruhu. Soubor těchto okruhů tvoří celek, který je ale v konečném důsledku mnohem více než pouhým součtem jednotlivých částí.

Kapitola *Historické pozadí konfliktu* představuje určitý vhled do problematiky. Pro potřeby této práce se ukázal nezbytný exkurz do historie regionu, neboť jeho současná povaha je do velké míry definována některými historickými událostmi. Koloniální odkaz je neopomenutelným faktorem, který velkou měrou přispěl nejen k aktuální geografické podobě, ale také k formování společnosti. Některé etnosociální jevy jsou pak přímým důsledkem přítomnosti koloniálních mocností, a proto autorka považuje detailní vhled do této problematiky za nezbytný.

Dynamika konfliktu a jeho zacyklenost je do velké míry ovlivněna ekonomickými a geopolitickými zájmy mnoha hráčů. Této otázce je věnována kapitola *Hlavní aktéři a jejich motivace*. Jedná se především o regionální mocnosti, jejichž význam je patrný v každodenní západosaharské realitě. Neméně důležitý je však význam globálních mocností, jejichž

politická podpora se ukázala jako klíčová na poměr sil dvou hlavních aktérů konfliktu - Maroka a Polisaria. Pokud by vývoj konfliktu zůstal pouze v rukou regionálních hráčů, pravděpodobně by to výrazně zkrátilo dobu jeho trvání a napomohlo jeho vyřešení. Z tohoto důvodu je věnována pozornost motivacím a strategiím těchto hráčů.

Tyto dvě kapitoly tvoří první, teoretickou část práce. Tato část představuje faktický rámec, jenž definuje současnou podobu konfliktu na poli mezinárodní diplomacie, a do velké míry také shrnuje obecné povědomí o konfliktu. Druhá, praktická část, je doplněna o výsledky vlastního terénního výzkumu v Maroku a na Západní Sahaře.

1.4 Terminologie

Pro potřeby tohoto textu je opakovaně užíváno termínů, jejichž interpretace může být v některých případech poněkud nejednoznačná. Je proto nutné vysvětlit jejich význam a zamezit jejich chybnému pochopení.

Předkládaná práce je spjata s cizojazyčným prostředím, v němž byl překlad zejména arabských pojmů nelehký. Pokud byl v odborné literatuře dostupný již ustálený český překlad, byl až na výjimky použit i pro potřeby této práce. V ostatních případech autorka využila anglického překladu, neboť jeho „počešťování“ se jevilo jako zbytečné.

V závislosti na historickém a politickém vývoji docházelo ke změnám názvu projednávaného území. Podoba těchto názvů s sebou v současnosti přináší problematiku přenesených významů, jejíž důležitost je na území Maroka a Západní Sahary zvláště patrná. Původní označení širší oblasti, *Sahara*, je pouze vágním označením saharské pouště, a pro potřeby této práce bez užitku. V koloniálním období došlo k vymezení hranic a území získalo označení *Španělská Sahara*, deklarující příslušnost konkrétního území ke konkrétní mocnosti. Toto označení je v předkládané práci užíváno v kontextu patřičného historického období a k jeho odlišení od prekoloniální a postkoloniální doby. Označení *Španělská Sahara* je tedy dvojí povahy – geografické ve smyslu konkrétního teritoria, a časové ve smyslu omezené historické platnosti tohoto pojmu.

V postkoloniální éře se setkáváme s několika pojmy, jejichž užívání má deklarativní charakter. Pojem *Západní Sahara* je produktem dialogu vedeného v mezinárodním prostředí, ve snaze zachovat neutralitu užitím geografické specifikace „západní“. Neutralita tohoto pojmu měla však pouze omezené trvání (Zunes & Mundy, 2010). Marocká administrativa považuje zmíněné území za jednu ze svých provincií, a pro její označení užívá přídavného jména *jižní*, ve smyslu geografické polohy vůči zbytku území. V kontextu mezinárodního prostředí se lze setkat s paralelním pojmem *Marocká Sahara*. Označení Západní Sahara v marockém prostoru deklaruje neochotu užít přídavného jména *jižní* či *marocká*. Užitím pojmu *západní* zde mluvčí vyjadřuje nesouhlas s oficiálním postojem království, a sekundárně tak deklaruje názorovou příslušnost k opozici. Výraz *Západní Sahara* je mnohými subjekty užíván zcela pragmaticky a bez politické motivace, v marockém prostoru však není akceptován. I pro potřeby této práce je užíváno označení *Západní Sahara*, neboť v evropském prostředí zůstala neutralita tohoto pojmu zachována.

Dnes jsem při rozhovoru s *H.* poprvé narazila na problematiku Západní Sahary. Hned v počátku rozhovoru jsem byla ubezpečena, že se jedná o jižní část Maroka. Nejprve užíval označení Marocká Sahara, později přešel k pohodlnějšímu označení jižní, „on the south“. (Terénní deník, Rabat, květen 2018)

S *W.* jsem narazila na problematiku Západní Sahary pouze okrajově. Než stočila řeč jinam, rychle dodala: „It's Morocco, you know?“. (Terénní deník, Rabat, květen 2018)

V roce 1976 vyhlásilo opoziční národní hnutí *Polisario* vznik *SADR – Sahrawi Arab Democratic Republic*. Springerová, Kudynová, a Polcerová (2012) překládají tento název jako *Saharská Arabská Demokratická Republika*, v této práci však není využit. Označení *Sahrawi* slouží v názvu jako označení etnické skupiny, a podle názoru autorky této práce je jeho

nahrazení překladem *Saharský* neadekvátní. Přestože je arabský termín *Sahrawi* ekvivalentem pro *saharský*, anglická literatura rozlišuje mezi *Sahrawi* a *Saharan*. V tomto případě se autorka inspirovala anglickou terminologií, v níž je v kontextu SADR ustálený překlad *Sahrawi*.

1.5 Metodologie

Každý etnologický terén představuje jinou sadu překážek a těžkostí, s nimiž je badatel nucen se vyrovnat. Neznalost jazyka, politická situace či kulturní šok jsou pouze začátkem seznamu útrap, které je badatel nucen vyřešit během své terénní pouti. Existuje jediný způsob jak se těmto překážkám vyhnout – stát se „salónním vědcem“, který veškeré poznatky čerpá z pohodlí svého domova. Takový vědec je však nutně odkázán k pouhé interpretaci toho, co viděl či napsal někdo jiný. S vývojem technologií je situace salónního vědce poněkud příznivější – v době internetu se záběr pohodlného křesla v obývacím pokoji mnohokrát rozšířil. I přesto se ale tento vědec musí spokojit s již vytvořenými závěry a kategorizacemi. Proto je i nadále terénní výzkum nejlepší možnou metodou sběru kvalitních dat, a tvoří nenahraditelnou součást práce antropologa. Překonání těžkostí terénního výzkumu a získání panenských dat je tou největší odměnou jakou může etnolog za svou práci získat. Ve svém *Úvodu do kulturní a sociální antropologie* (2010) Murphy vzpomíná:

Zesnulý Erving Goffman se mě jednou zeptal, jak lze přimět postgraduální studenty k tomu, aby se vydali na horní tok Amazonky, když on nemohl studenty sociologie přesvědčit o tom, aby jeli do Stocktonu, který je pouhých padesát mil od jejich univerzity v Berkley v Kalifornii. „Dáváme jim ocenění za zásluhy a medaile za zranění v bitvě“, odpověděl jsem, ... (s. 213)

1.5.1 Terénní výzkum a jeho těžkosti

Sepsání předkládané práce předcházelo terénní výzkum v Maroku a na Západní Sahaře v květnu 2018. Během několika týdnů měla autorka tohoto textu možnost hovořit jak s občany marockého království, tak s příslušníky etnické skupiny Sahrawi. I přes veškerou snahu však výsledek tohoto výzkumu nedopadl podle očekávání. Důvodů bylo hned několik. Nedostačující časová dotace byla znásobena nejistými „prvními krůčky“ na poli terénního výzkumu, stejně jako poněkud nešťastně zvolený výběr lokalit. V tomto kontextu autorka přecenila časové možnosti, a svou pozornost zaměřila na velký počet míst. Tato skutečnost přispěla ke kvantifikaci výzkumu, měla však v konečném důsledku negativní vliv na jeho kvalitativní podobu.

Protože se jedná o aktuální, a ve zmíněném prostoru značně choulostivé téma, zvolila autorka metodu skrytého výzkumu. Tomuto rozhodnutí předcházela v první řadě obava, že osoba antropologa by byla respondenty klasifikována jako oficiální struktura, již je třeba se bát. Mezi běžnou marockou populací se jedná o silně tabuizované téma, a i za těchto okolností bylo často složité zavést na dané téma řeč. Jak uvádí Hejnal a Lupták (2013), „situační lhaní a střídání rolí jsou nedílnými součástmi strategií, jak přežít takřka v jakémkoli sociálním prostředí – prostředí výzkumné nevyjímaje” (s. 140).

Ve většině případů zvolila autorka identitu „dobře informovaná turistka“. S odvoláním na svá studia a zálibu v cestování tak poskytla prostor a námět pro řadu společenskovedních témat, jejichž probírání by za jiných okolností mohlo působit „vyzvědačským“ dojmem.

V prostředí západosaharského Al-Ajunu bylo nutné tuto identitu upravit. Role turistky v prostředí okupovaného města působí přinejmenším podezřele, zvláště jedná-li se o mladou ženu bez doprovodu. Přítomnost cizinců na území Západní Sahary je také tradičně omezena výlučně na osoby zajímající se o probíhající konflikt. Tuto identitu však autorka přijmout nechtěla, a to především z obavy o svou bezpečnost v kontextu přítomnosti „bezpečnostních“ složek. Roli turistky tedy upravila na identitu „angažovaná studentka turismu“, jejíž návštěva

je motivována mapováním prostředí pro studentské zájezdy. Nutno dodat, že tato role nebyla příliš důvěryhodná, splnila však svůj účel při kontaktu s policií.

Ohromující přítomnost ozbrojených složek je významným faktorem každodenní reality města, a právě tato skutečnost měla za následek selhání autorky tohoto textu jako badatelky v prostředí antropologického terénu. Poměrně intenzivní konfrontace s policií v návaznosti na rozhovor s personálem mise OSN měla několik následků, z nichž nejvýraznějším byl bezpochyby strach. Z dosavadních rozhovorů a zpráv nevládních organizací (např. Lourenço, 2014) si byla autorka vědoma praktik bezpečnostních složek vůči opozici a jiným rizikovým osobám. I když se tyto obavy nenaplnily, autorka tohoto textu byla sledována tajnou policií a mnohokrát bezdůvodně zastavena na ulici ke kontrole. Paradoxně však tato situace napomohla k získání klíčového informátora, jenž byl jako jediný obeznámen s pravým účelem pobytu.

V kontextu dalších potenciálních informátorů se autorka tohoto textu obávala o jejich bezpečnost spojenou s prováděním rozhovorů. V tomto okamžiku došlo k částečnému uzavření terénu, neboť se autorka obávala možné perzekuce informátorů. Veškeré další aktivity se snažila provádět nenápadně, a z tohoto důvodu se získávání nových informátorů stalo téměř nemožným.

1.5.2 Odborná literatura

I přes kvalitní pokrytí problematiky v odborné literatuře byl její výběr klíčových textů komplikovaný. Většina literatury se tématem zabývá pouze v geopolitických kontextech, a etnická a sociální povaha konfliktu zůstává často bez povšimnutí. Stejně tak se převážná většina pramenů do určité míry omezuje na deskriptivu historických událostí. Tato fakta jsou bezpochyby nenahraditelná pro pochopení problematiky, stejně tak je ale nutno postihnout společenskou dynamiku konfliktu. Tato práce vznikla za pomoci několika pramenů, jejichž zaměření je kombinací politiky, geografie, antropologie a sociologie.

Stěžejní pramen představuje dílo *Western Sahara: War, Nationalism, and Conflict Irresolution* (Zunes & Mundy, 2010). Na základě osobní zkušenosti a mnohých návštěv v oblasti Západní Sahary i uprchlických táborů v okolí Tindoufu, Zunes a Mundy podávají skutečně kvalitní svědectví o současném stavu situace. Toto svědectví je navíc podloženo kvalitní znalostí historického pozadí konfliktu, a představuje tak velmi přínosné dílo.

Dalším neopomenutelným pramenem je dílo *Endgame in the Western Sahara: What future for Africa's last colony?* (2004). Žurnalista Toby Shelley se věnuje problematice konfliktních prostředí přes dvacet let, a jeho expertíza ve věci Západní Sahary je cenným příspěvkem. Ve srovnání s další literaturou se jedná o poměrně zajímavou sondu do běžného života na okupovaném území a v oblasti Tindoufu. Na základě osobních rozhovorů a výpovědí pamětníků vytvořil Shelley ideální základnu pro své závěry.

V českém prostředí existuje jen velmi omezený výběr literatury, nelze však nezmínit monografii *Západní Sahara – zapomenutý konflikt* (Springerová a kol., 2012). V uceleném podání tato publikace pojednává o všech aspektech saharského konfliktu. Zabývá se přehledně jednotlivými stranami, vztahy a událostmi. Díky výbornému zpracování a množství empirických dat byla zmíněná monografie pro tuto práci důležitým zdrojem informací. V českém prostoru představuje jednoznačně nejucelenější zdroj, na jehož základě je možné se rychle a kvalitně zorientovat v problematice Západní Sahary.

Zmíněná díla představují empirickou základnu předkládané práce. Fakta a reálie je však nutno zasadit do patřičného teoretického rámce, a vysvětlit jejich význam v kontextu akademického diskurzu. Pro tyto potřeby bylo využito především monografie *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy* (Eriksen, 2012).

2 HISTORICKÉ POZADÍ KONFLIKTU

2.1 Maroko

2.1.1 Exkurz do historie

Sociální prostředí Maroka představuje zajímavý mix několika etnických skupin, jejichž jedinečná kulturní identita je artikulovaná na pozadí jednotné politické a společenské kategorie marocťví. Vzhledem ke své koloniální historii jsou Maročané bilingvní – naprostá většina z nich hovoří arabsky a francouzsky, další jazyk pak závisí na příslušnosti ke konkrétní etnické skupině.

V současné době tvoří 99 % marocké populace dvě etnika - Arabové a Berbeři. Zpočátku bylo území severní Afriky osídleno množstvím kmenů, které lze v dnešní době definovat jako Berbery. Jednalo se však o nespolupracující nomádské skupiny, jejichž společná identita se vytvořila až později na základě potřeby vymezit se vůči Arabům. Tyto kmeny se později organizovaly a vytvářely první státy. Vznik islámu v 7. století výrazně ovlivnil situaci v oblasti. Arabští muslimové se sjednotili, a ve snaze rozšířit islám v co největší oblasti si podmiňovali četná území. Severoafričtí Berbeři přijali islám, nicméně s ideou arabské říše se neztotožnili. Až do 13. století zmítaly oblastí Maghrebu boje o nadvládu nejen mezi Araby a Berbery, ale i mezi jednotlivými berberskými dynastiemi (Lacina a kol., 1987, s. 510–526).

Arabizace původního obyvatelstva je dodnes pokračujícím procesem. V současném Maroku se v některých oblastech udržela berberština (*amazigh*) jako hlavní jazyk, většině území však dominuje arabština. Většina obyvatel Maroka ovládá s přihlédnutím ke koloniální historii regionu několik jazyků. Arabština a berberština jsou oficiálními úředními jazyky (Central Intelligence Agency, 2016), arabská část populace ale v běžném životě používá neoficiální dialekt arabštiny zvaný *derija*. Berberská identita je v současném Maroku stále živá, v

některých případech je dokonce vnímána antagonisticky vůči arabské populaci. Záhořík (2012) v tomto kontextu popisuje počátky novodobého berberského kulturního hnutí ve 30. a 40. letech 20. století. Mezi hlavní teze tohoto hnutí patří snaha o uznání specifické berberské identity a zpochybnění výkladu marockých dějin poukazujících na kolektivní identitu Arabů a Berberů. V poslední době se především díky dostupnosti moderních technologií těší toto hnutí stále větší oblibě.

V některých případech může tento historicky motivovaný antagonismus vést i k velmi paradoxním situacím, jako je například pro-palestinský postoj některých Berberů (Terénní deník, osobní rozhovor, Imlil, květen 2018).

2.1.2 Etnicita vs. společenská homogenita

Snaha o kulturní a společenskou uniformitu je součástí dlouhodobé rétoriky marockého království. Jednotná marocká identita představuje sofistikovaný způsob sociální kontroly a konformity. Pokud by vláda připustila porušení této jednoty, znamenala by taková událost precedens pro mnohé další etnické skupiny identifikující se do jiné než marocké kategorie. Tou nejvýraznější skupinou jsou v současném marockém prostoru právě původní obyvatelé Západní Sahary. Podobnou strategii můžeme identifikovat ve francouzském nacionalismu, nebo také americkém patriotismu. Také v těchto případech je kolektivní národní identita nadřazena rozdílným identitám jinak multietnické společnosti.

V tomto kontextu je nutno zmínit již několik desetiletí trvající konflikt v severním regionu Rif. Po sérii nepokojů a povstání proti centrální vládě na konci 60. let zvolil král Mohammed V. velmi netradiční strategii. Po sérii vojenských akcí a čistek udělil cestovní víza zbylým povstalcům, a umožnil jim odejít do exilu a uniknout represím. Tím se dokonale zbavil všech odpůrců. Přestože nespokojenost obyvatel regionu Rif s centrální vládou stále trvá, a v současné době se znovu množí protesty, jejich míra již nikdy nepřesáhla tuto historickou hranici (Stitou, 2016).

2.1.3 Kolonialismus

Koloniální historie Maroka se značně liší od zbytku Afriky, a do značné míry definuje jeho současnou podobu. Zatímco v jiných afrických oblastech docházelo k decimaci původního obyvatelstva a místních socioekonomických struktur, geografická poloha Maroka mu zajistila výhodnější pozici. Ovládnutí území bylo pro evropské mocnosti lákavé především z mocenských a strategických důvodů, a Maroko bylo ušetřeno osudu většiny afrického kontinentu. Království se dlouho těšilo vysoké míře autonomie, bylo například jediným státem Maghrebu jenž nebyl součástí Osmanské říše (Lacina a kol., 1987, s. 518). Když si na počátku 20. století rozdělovaly evropské mocnosti sféry vlivu v Africe, nacházelo se Maroko na pokraji občanské války. Postupné pronikání zájmů evropských států, především Francie a Španělska, způsobilo politický kolaps země. V roce 1912 marocký sultán přistoupil na dohody, podle nichž si tyto dva evropské státy rozdělily marocké království. Španělsko získalo některá malá území v severní a jižní části Maroka, zatímco Francie ovládla většinu království. Francouzská nadvláda však neučinila Maroko jednou ze svých kolonií, ale pouze protektorátem. Policie a další administrativní složky podléhaly francouzskému velení, sultánovi byl však ponechán určitý význam především v kulturní a duchovní oblasti (Gombár, 2007, s. 157–164). Tato mírná forma koloniální nadvlády umožnila Maroku ponechat si do určité míry původní administrativní struktury, na jejichž základě zde Francie budovala své vlastní.

Tento trend lze ilustrovat například na uspořádání velkých marockých měst, ve kterých se nacházela francouzská administrativní centra. Původní historická část města, tzv. *medina*, je v současné době snadno rozlišitelná od zbytku města vybudovaného Francouzi. Ta se příznačně nazývá „*villa-nueva*“. Medina představuje ostrůvek autentického marockého života, a v jejích úzkých a nepřehledných uličkách se nacházejí dílny, trhy a další typy malých živností. V kontrastu s moderní francouzskou částí představuje unikátní formu města ve městě. V tomto kontextu se nabízí srovnání se sousedním Alžírskem, které prošlo běžnou koloniální zkušeností a jehož původní administrativní složky byly zcela nahrazeny francouzskou

správou. Z toho důvodu ve velkých alžírských městech nenalezneme mediny, neboť původní města byla s příchodem Francouzů nahrazena novou zástavbou.

Během období protektorátu zůstali někteří političtí činitelé aktivní, a dokonce vznikaly i nové politické strany. V roce 1944 vznikla nacionalistická strana *Istiqlál*, která požadovala sjednocení a nezávislost Maroka. Z její iniciativy byla později obnovena idea *Velkého Maroka*, o níž bude pojednáno v následující kapitole. Stejně jako další nově vzniklé politické iniciativy byla i tato strana francouzskou administrativou zakázána, nicméně její existence posílila kolektivní vědomí marocké identity a iniciovala snahy o nezávislost. V březnu 1956 získalo Maroko nezávislost na Francii, a později téhož roku se Španělsko vzdalo některých svých držav. Mezi ně však nepatřily Marokem nárokové enklávy *Ceuta* a *Melilla*, které jsou dodnes pod španělskou správou, a také území *Ifni*. Maroko také dále požadovalo připojení tehdejší Španělské Sahary (Gombár, 2007, s. 164–174).

2.2 Západní Sahara

2.2.1 Etnické pozadí

Stejně jako v případě Maroka, i území Sahary obývaly v minulosti mnohé kmeny žijící nomádkým způsobem života. Jednalo se především o samostatné a na sobě nezávislé jednotky, jejichž organizace do uníi probíhala na regionální bázi.

Přestože kmenová příslušnost již ztratila na důležitosti, je odkaz kmenové struktury stále součástí dnešní společnosti. Vláda SADR v minulosti čelila například kritice ohledně nadřazenosti některých kmenů v rámci rozhodovacího procesu a nerovnoměrnému rozložení funkcí. Oficiálně se v současnosti snaží o demokratický systém, který nereflektuje příslušnost ke kmenům – tzv. *antitribalismus* (Zunes & Mundy, 2010).

Saharské kmeny lze je rozdělit do tří skupin: *Ouled Delim*, *Reguibat* a *Tekna*. Pouštní

charakter krajiny poskytoval jen velmi omezené zdroje pro malé společenské jednotky, a společná identita obyvatel tohoto území vznikala až na základě potřeby vymezit se vůči jiným skupinám. Společná identita lidu Sahrawi je tedy odvozena od členství v některé ze sociálních skupin, kmenů či konfederací, které v minulosti obývaly území Sahary. Na počátku 8. století prošlo území vlnou islamizace, přesto si však tyto kmeny uchovaly kulturu odlišnou od zbytku převážně arabské populace. Mezi její hlavní odlišnosti patří například vysoké společenské postavení žen či specifický tradiční oděv (Besenyó, 2009, s. 27).

I přes některé podobnosti v kulturním životě jednotlivých skupin a kmenů podléhala tehdejší společnost přísné hierarchii. Pro jednotlivé skupiny kmenů existovaly v minulosti typické způsoby obživy, od nichž byl odvozen také jejich společenský status. Mezi nejprestižnější se řadily činnosti spojené s bojem. Některé kmeny byly výhradně vojenské, a jejich příslušníci se živilí doprovázením a obranou karavan projíždějících pouští. Stejně tak v rámci procvičení napadaly tyto kmeny jiné, slabší kmeny s nižším sociálním postavením.

Společenské změny spojené s příchodem Arabů uvrhly původní berberské kmeny do podřízeného postavení. Ve snaze vylepšit svůj sociální status a vyhnout se povinnosti platit daně, některé kmeny se snažily doložit svůj arabský původ na základě vymyšlených příbuzenských vazeb. Docházelo tak k manipulaci s rodokmeny za účelem zaručení lepších podmínek pro svůj kmen (Besenyó, 2009, s. 27–36).

V minulosti fungovala politická spolupráce téměř 120 kmenů v podobě sněmu *Džemát*, jenž sestával z delegátů jednotlivých kmenů. Ještě v dobách španělské administrativy se Džemát podílel na správě území společně s kolonizátory, nicméně ve velmi omezené formě. Tento sněm byl rozpuštěn v 80. letech a nahrazen vytvořením Polisaria (San Martín, 2010).

Během staletí byla Sahara součástí několika lokálních říší, a stejně jako mnohá území byla předmětem sporů mezi jednotlivými vládnoucími dynastiemi. V tomto období docházelo k mnoha sociálním a lingvistickým změnám, jako například zánik původního jazyka a jeho nahrazení dialektem arabštiny *hassaniya* (Zunes a Mundy, 2010).

Až donedávna nebyl termín *Sahrawi* užíván pro určení specifické skupiny, byl označením pro

všechny osoby žijící nomádkým způsobem života. S nástupem kolonialismu však nabyl nového významu. Když na počátku 20. století obsadilo Španělsko území Západní Sahary, saharská identita získala na důležitosti ve smyslu vymezení se vůči nově příchozím. Sami Španělé vnímali identitu původních obyvatel jako etnos, jako identitu pramenící ze společného historického původu. Existence Španělské Sahary jako územního celku později paradoxně napomohla posunu Sahrawi z etnické skupiny směrem k národu, neboť definovala jejich konkrétní teritoriální příslušnost. Zunes a Mundy (2010, s. 95) v tomto kontextu uvádějí, že existence dominantní mocnosti napomohla utvořit sociální a geografické hranice, které byly založeny na vzájemné snaze diferenciaci.

V současné době je označení Sahrawi vnímáno především jako ekvivalent „původního obyvatele Západní Sahary“, to však neplatí. Území Západní Sahary tvoří pouze část oblasti, ve které se zmiňované kmeny pohybovaly. Lze tedy říci, že všichni Západosahařané jsou Sahrawi, nicméně ne všichni Sahrawi jsou Západosahařané.

2.2.2 Kolonialismus

Území Západní Sahary je rozděleno na tři historické regiony – *Sakijat al-Hamra*, *Geltat Zemmur* a jižní *Río de Oro*. Vymezení španělského vlivu a finální linie hranic se ustálila až ve 30. letech 20. století, jejich podoba však až na výjimky přetrvala dodnes. V době před objevením fosfátového bohatství představovalo území Západní Sahary především významnou obchodní trasu, po které se z jihu dopravovalo mimo jiné zlato a otroci (Springerová a kol., 2012, s.19–26).

S objevem dolu *Boucraa* v roce 1963 se atraktivita území výrazně zvýšila. Španělská vláda hojně zaměstnávala místní populaci ve fosfátovém průmyslu, a dobré výnosy z této práce přiměly mnoho původních obyvatel změnit nomádký styl života a usadit se v okolí nové průmyslové oblasti (Arkell, 1991). Koexistence původních obyvatel a Španělů se podle výpovědí pamětníků výrazně lišila od reality jiných kolonializovaných oblastí. Údajně panoval v tomto období mezi oběma skupinami vzájemný respekt, a nedocházelo k útlaku či

jiným praktikám příznačným pro koloniální éru. V dokumentárním filmu *Hijos de las Nubes* (Bardem & Longoria, 2012) mnoho Sahrawi popisuje bezproblémový život pod španělskou nadvládou. Podle jejich výpovědí během této doby Sahrawi disponovali identifikačními doklady či se podíleli na správě území formou lidového sněmu Džemát.

Počátek dekolonizace znamenal pro Sahrawi na jednu stranu příležitost etablovat se jako národ, na stranu druhou také ztrátu mocného ochránce. Španělsko v reakci na dekolonizační nátlak mezinárodního společenství reagovalo snahou o konání referenda o sebeurčení, ve kterém by Sahrawi rozhodli o svém osudu. Plánovanému referendu předcházelo v roce 1974 sčítání lidu, na jehož základě měla být udělena voličská oprávnění. Nakonec však nebylo Španělsko schopno čelit tlaku ze strany Maroka, a v roce 1975 byla podepsána *Madridská dohoda*, ve které Španělsko de facto prodalo Západní Saharu Maroku a Mauretánii (Springerová a kol., 2012).

Sahrawi si během těchto let byli dobře vědomi možných následků a nutnosti zasadit se o vlastní nezávislost. V roce 1973 byla vytvořena *Lidová fronta Polisario*, původně radikální nacionalistické hnutí. To se však brzy ustálilo jako koalice subjektů napříč politickým spektrem, jehož hlavním účelem bylo sjednotit Sahrawi v homogenním hnutí a usilovat o nezávislost (Zunes & Mundy, 2010).

2.3 Počátek konfliktu

Během 60. let 20. století probíhaly na území celé Afriky dekolonizační procesy. Ty byly ve velké míře spojeny se snahou OSN garantovat všem národům právo na sebeurčení. V roce 1960 přijalo Valné shromáždění dvě rezoluce, které deklarovaly právo na sebeurčení národů jako základní lidské právo, jehož popření odporuje *Chartě OSN* (United Nations Charter, art. 73–74). Jednalo se o rezoluci číslo 1514 s názvem *Deklarace o udělení nezávislosti kolonizovaným zemím a národům* (General Assembly Resolution, 1960), a rezoluci číslo 1541, zabývající se možnými způsoby dosažení nezávislosti pro nesamosprávná území (General

Assembly Resolution, 1960). Tyto rezoluce se staly klíčovými dokumenty, na jejichž základě měla být ukončena koloniální éra a vytvořeny nové samostatné státy.

V roce 1962 byl vytvořen na půdě OSN speciální *Dekolonizační výbor*, který měl za úkol dohlédnout na aplikaci zmíněných rezolucí. V případě Španělské Sahary se však jejich implementace setkala se zásadními komplikacemi. Tehdejší španělská vláda generála Franka nepovažovala svá území v Africe za kolonie, nýbrž za státní provincie. Touto klasifikací tak Španělsko alespoň na čas ochránilo svá africká území. Až v roce 1974 připustila španělská vláda možnost konání referenda, které mělo naplnit právo Západosahařanů na sebeurčení. Ve stejné době vzneslo Maroko na půdě OSN svůj požadavek na připojení dvou španělských držav ke svému území, Ifni a Sahary. Obě tato území podle Maroka v minulosti náležela pod jeho správu, a jejich odtržení představovalo porušení územní celistvosti království. Marocká vláda zvolila zajímavou strategii, a předložila otázku Ifni i Sahary k posouzení na půdě OSN společně. Ve věci Ifni byl marocký nárok oprávněný, zatímco v případě Sahary existovalo mnoho pochyb a nejasností. Pokud by došlo k projednání osudu obou území společně, byl by pravděpodobně požadavek Maroka vyslyšen. K tomu však nedošlo.

OSN podle očekávání uznalo marocký nárok na Ifni, nicméně ve věci Sahary mělo dojít k referendu. Takto měli sami obyvatelé území rozhodnout o jeho statusu. Součástí příprav bylo kromě jiného i sčítání obyvatel, které proběhlo v roce 1974. Složení voličů bylo (a stále je) klíčovým aspektem konání západosaharského plebiscitu. Pokud by bylo referendum postaveno pouze na hlasech původních obyvatel, vedlo by pravděpodobně k okamžitému vyhlášení nezávislosti, a tedy k popření marockého nároku. Jediná cesta k zajištění příznivého výsledku vedla pro Maroko skrze zajištění účasti vlastních voličů v referendu. Právě tomu však mělo zabránit sčítání lidu provedené v roce 1974 (Springerová a kol., 2012).

Maroko nebylo ochotno vzdát se svých nároků, a postoupilo spor *Mezinárodnímu soudnímu dvoru (ICJ)*. Ten měl na základě předložených dokumentů podat nezávazné rozhodnutí o tom, jaké povahy byl vztah Západní Sahary a Španělska, a jaké byly historické vazby mezi Západní Saharou, Marokem a Mauretánií. Na základě předložených dokumentů měl soud vynést rozhodnutí a doporučit další postup.

V říjnu 1975 vydal soud rozsudek. V tom přiznával určité vazby mezi nomádky kmeny žijícími na území Západní Sahary a Marokem, tyto vazby však podle rozhodnutí soudu v žádném případě nepotvrzovaly historickou svrchovanost marockého království nad Západní Saharou, a tudíž nemohly být užity jako základ pro teritoriální nárok na toto území. Soud také určil referendum jako jedinou alternativu zaručující sebeurčení původních obyvatel (Springerová a kol., 2012).

Marocký král Hassan II. ještě ten den veřejně oznámil výsledek rozsudku. Oznámil však pouze jeho první část, ve které soud uznává určité vazby mezi saharskými kmeny a Marokem, a potvrzuje tak podle Hassana II. marocké právo na západosaharské území. Na této polopравdě je také založena marocká propaganda, o níž bude samostatně pojednáno v jiné části této práce. I přes protesty mezinárodního společenství ohlásil Hassan II. tzv. *Zelený pochod*. Přes 350.000 marockých občanů se pod příslibem různých sociálních výhod vydalo na mírový pochod za osvobození „jižních teritorií“ ze španělské okupace (Zunes & Mundy, 2010). V praxi se však jednalo o nelegální anexi západosaharského území, jež se v mnohém podobá například událostem na Ukrajině v roce 2014.

V listopadu 1975 byla mezi Španělskem, Marokem a Mauretánií podepsána již zmíněná Madridská dohoda, která určovala proces dekolonizace a stanovila dobu, během níž mělo Španělsko opustit území. Tato dohoda však po právní stránce nestanovila Maroko ani Mauretánii správci území, pouze anulovala španělský nárok. Po vypršení smlouveného časového úseku v únoru 1976 nastalo prakticky bezvládní, kterého využilo hnutí Polisario a vyhlásilo *Arabskou Demokratickou Republiku Sahrawi* (SADR) (Springerová a kol., 2012; Zunes & Mundy, 2010). V tomto období však bylo na území Západní Sahary již velké množství marockých jednotek (a civilistů), jejichž přítomnost zabránila vládě SADR vykonávat funkci. Zunes a Mundy (2010) popisují krvavé praktiky marocké armády, která ve snaze „vyčistit“ území od stoupenců Polisaria shazovala na civilní obyvatelstvo bomby, a v několika případech se dokonce uchýlila k použití napalmu.

V 80. letech začalo Maroko se stavbou obranných zdí, tzv. *bermů*. V několika etapách bylo dobyté území „zpečetěno“ vysokou pouštní zdí, která jej účinně chránila před nájezdy

jednotek Polisaria. Marocká okupace ponechala Polisariu pouze úzký pruh území v jeho jihovýchodní části. Není jistě náhodou, že první etapa výstavby bermů zahrnovala i důl Boucraa, který je jedním z největších nalezišť fosfátů na světě.

Válka mezi SADR a Marokem pokračovala až do uzavření příměří v roce 1991. Během této doby se Polisario opakovaně pokoušelo dobýt zpět ztracené území, početně a technologicky se však nemohlo rovnat marockým jednotkám. Maroko také obdrželo masivní finanční a vojenskou podporu ze strany západních mocností, především USA a Francie. Uzavření příměří roku 1991 ukončilo ozbrojený konflikt, nicméně jeho skutečné vyřešení je stále v nedohlednu.

Jediný významný úspěch zaznamenalo Polisario v roce 1979, kdy uzavřelo příměří s Mauretánií. Později následovalo i uznání SADR ze strany Mauritánie (Springerová a kol., 2012).

Pro toto období je příznačný masivní odliv původních obyvatel a zřizování uprchlických táborů v Alžírsku v okolí města Tindouf. Dodnes v této oblasti žije několik desítek tisíc uprchlíků, z nichž mnozí nikdy nenavštívili území Západní Sahary.

3 Hlavní aktéři a jejich motivace

Vyřešení konfliktu na Západní Sahaře je problematické také proto, že nekončí na hranicích Západní Sahary ani Maroka. Do spleti politických zájmů, rivality a diplomatických vazeb se během let zapojilo mnoho aktérů, jejichž role, motivace a strategie se během času měnily. Tato diverzita je částečně způsobena i dlouhým trváním konfliktu. Participace všech zúčastněných se přímo odvíjela (a stále odvíjí) nejen od stavu interní politické situace daných celků, ale i od postojů mezinárodní diplomacie. Přímí účastníci konfliktu se nacházejí v bezprostřední blízkosti území Západní Sahary, a právě oni mohou nejefektivněji těžit z geografických a ekonomických výhod daného území. Západní Sahara představuje ale také cenný strategický bod, a vytváří tak motivaci i pro mimoregionální mocnosti. Tato motivace nemusí být spojena přímo s teritoriem Západní Sahary, a v některých případech je toto území byť klíčovým, přesto ale sekundárním faktorem zájmu daných mocností. Například pro některé zainteresované mocnosti představuje připojení Západní Sahary k Maroku způsob zajištění privilegovaného statusu Maroka v kontextu Maghrebu a udržení stability v regionu.

3.1 Maroko

3.1.1 Ekonomické příležitosti

Západní Sahara je jedním z nejméně osídlených území na planetě. Z celkové rozlohy 266 000 km² je pouze 0.02 % půdy vhodné k zemědělství, a většinu území tvoří nehostinná poušť (Central Intelligence Agency, 2016). I přesto však disponuje obrovským potenciálem, jehož míra nebyla kvůli probíhajícímu konfliktu stále plně objevena. Ekonomické příležitosti záposaharského území představují jednu z hlavních motivací Maroka na správu nad oblastí. Současný stav situace umožňuje Maroku čerpat přírodní bohatství Západní Sahary a zisky z něj plynoucí, a to bez legálního nároku a uznání.

Západní Sahara disponuje jedním z největších nalezišť fosfátů na světě. Fosfátový důl Boucraa se nachází v severní části sporného území, 100 km východně od západního pobřeží. Byl objeven na přelomu 50. a 60. let 20. století, o deset let později začala těžba samotná. Fosfáty se v současné době využívají především v potravinářském průmyslu, a také jako hnojiva pro podporu růstu alternativních paliv. S rostoucí populací a zájmem o biopaliva lze v budoucnu očekávat růst poptávky po tomto nerostu, a také jeho rostoucí cenu (Springerová a kol., 2012, s. 45–54).

Již před počátkem okupace v roce 1975 bylo Maroko předním vývozcem fosfátů, jeho zásoby jsou odhadovány mezi polovinou a jednou třetinou světových zásob (Rosemarin, 2004). Původní přínos západosaharského dolu byl tedy pro Maroko pouze navýšením již tak vysoké produkce. Naleziště na Západní Sahaře nelze označit za primární motivaci k okupaci území (přestože první fáze stavby bermů byla soustředěna právě na ochranu dolu Boucraa a okolí), v současné době je ale důležitým důvodem k udržení území v marocké správě. Satelitní snímky OSN pořízené mezi roky 1987 a 2007 ukazují, že důl Boucraa byl během této doby rozšířen až na trojnásobek původní velikosti. Výnosnost dolu Boucraa je na základě jeho velikosti a předpokládaných rezerv v současné době odhadována mezi 80 a 150 miliardami dolarů ročně (Zunes & Mundy, 2010, s. 56).

Pobřeží Západní Sahary představuje další lukrativní ekonomickou oblast. V oblasti rybolovu jsou místní vody jsou jedny z nejbohatších v celé Africe. Výhodná poloha kopírující mezinárodní námořní trasy umožňuje okamžitý export, a délka pobřeží zajišťuje obrovskou oblast výlovu. Rybolov v západosaharských vodách v současnosti představuje dvě třetiny celkového příjmu Maroka v této oblasti, a 15 % jeho exportu celkově. Výnosy z tohoto odvětví dosahují až miliardy dolarů ročně (Haugen, 2007). Kromě těchto přímých výnosů Maroko vydělává také na prodeji koncesionářských licencí jiným politickým subjektům, například Evropské Unii. Podle některých zdrojů v současnosti v těchto vodách dochází k nadměrnému výlovu a drancování rybí populace (Shelley, 2004; Western Sahara Resource

Watch, 2012).

Dalším potenciálním předmětem těžby je ropa. Objevení ropy v sousedící Mauretánii vyvolalo spekulace, zda se ropná naleziště mohou nacházet i na geograficky podobném západosaharském území. Pro Maroko, zcela závislé na exportu ropy ze sousedního Alžírka, by objev ropy znamenal obrovskou strategickou výhodu. Od roku 2001 uděluje Maroko koncese na průzkum a těžbu ropy, ve vnitrozemí i na mořském dně. SADR taktéž otevřela od roku 2005 dvě kola vydávání koncesí na průzkum zásob ropy uvnitř teritoria. V současné době neexistují zprávy o pozitivním nálezů (Torres-Spelliscy, 2013).

Západní Sahara je podle mezinárodního práva klasifikována jako *nesamosprávné území*, a podle této klasifikace by se nakládání s jejími přírodními zdroji mělo řídit *Chartou OSN* a příslušným právním rámcem. Výklad legislativy je však z důvodu nejasné klasifikace právního vztahu Maroka a Západní Sahary sporný. Maroko sice není *de jure* administrátorem území, naplňuje ale všechny skutečnosti administrátora *de facto*. Zároveň ale Maroko podle mezinárodního práva nelze klasifikovat jako okupující mocnost, a tudíž na celý spor vztahovat legislativu týkající se okupovaných území (Torres-Spelliscy, 2013). I přes tyto nejasnosti však z *Charty OSN* jasně vyplývá, že obyvatelé nesamosprávného území disponují permanentní suverenitou nad tímto územím a jeho přírodními zdroji, a ekonomické využívání těchto zdrojů je přípustné pouze ve spolupráci s obyvateli tohoto území a pouze ku jejich prospěchu (U.N. Charter art. 73–74).

Západosaharští aktivisté neustále vyvrací tvrzení, že příjmy plynoucí z přírodních zdrojů Západní Sahary jsou opětovně investovány do místní infrastruktury a ku prospěchu místní populace. Podle těchto aktivistů jsou Sahrawi marginalizováni, a je jim upírána možnost těžit z výhod a zisků plynoucích z ekonomického rozvoje regionu (Lewis, 2011). Například podle Haugena (2007) se pouze 10 % zaměstnanců fosfátové společnosti *Bou Craa* identifikuje jako Sahrawi.

Během terénního výzkumu měla autorka možnost hovořit se zaměstnanci této společnosti. Sahrawi zaměstnaní ve společnosti Bou Craa jsou primárně zaměstnanci státu, kteří byli následně dosazeni na nekvalifikované pozice v rámci společnosti. Nedisponují prakticky žádnými povinnostmi, a jejich sociální pozice v očích řadových zaměstnanců je výrazně negativní. Podle slov jednoho ze zaměstnanců (Maročana) „jsou líní, uzavření, přijdou v 10, půl dne sedí a pijí čaj, odpíchnou si a jdou domů“ (Terénní deník, osobní rozhovor, Al-Ajún, květen 2018). Maročtí zaměstnanci se od nich distancují, a označují je za zneuživatele systému.

Někteří Sahrawi skutečně využívají společenskou situaci ve svůj prospěch. Výměnou za ústní podporu království, jeho územní celistvosti a přijetí marocké identity mohou získat lukrativní status státního zaměstnance. Mohou také dosáhnout na různé druhy sociálních výhod, jako například v Maroku naprosto vyjímečné sociální a zdravotní pojištění. Podobné praktiky se mohou jevit jako součást marocké strategie na vytvoření sociální dichotomie mezi oběma skupinami (Terénní deník, Al-Ajún, květen 2018).

Současný *status quo* hraje ve prospěch Maroka. I přes současné hovory ohledně zpřístupnění ekonomických zdrojů Polisariu se situace prakticky nijak nemění. Přírodní zdroje jsou dále vyčerpávány, a mezinárodní právo je stále porušováno. V kontextu obchodu se zdroji pocházejícími ze sporného západosaharského území je nutno zmínit i sekundární aktéry podílející se na tomto obchodu. Jedná o země či politická uskupení, která primárně neuznávají marocký nárok na zmiňované území. Například Evropská Unie prokazatelně přijímala produkty z nelegálně anektovaného teritoria, a výměnou za výhodnou ekonomickou spolupráci se prakticky vzdala nároku na otevřenou kritiku konfliktu (Boukchars & Roussellier, 2013). Podle organizace *Western Sahara Resource Watch* na obchodu s přírodním bohatstvím západosaharského území participují právní a politické subjekty z více než čtyřiceti zemí světa (Western Sahara Resource Watch, 2012).

3.1.2 Ideologická motivace

Většina postkoloniálních států se (nejen) v raných letech nezávislosti potýkala s problémy týkajícími se uspořádání státní samosprávy. Netradiční forma koloniální vlády v Maroku znamenala jistý benefit ve srovnání s ostatními státy v regionu. Protektorátní vláda Francie nezlíkvidovala správní celky a instituce marockého království a nenahradila je vlastními, proto mělo Maroko po získání nezávislosti v roce 1956 dobrou startovní pozici. I přesto však čelilo mnoha problémům typickým pro koloniální a postkoloniální oblasti.

Jedním z nich byl vznik nacionalistických a separatistických hnutí uvnitř království, která našla inspiraci a podporu v tehdejší socialistickém prostředí Evropy. Socialistická propaganda se těšila na půdě kolonií velké podpoře, především díky své revoluční rétorice a postojům týkajícím se kapitalistického využívání půdy na úkor lidu.

Pokud chtělo Maroko aspirovat na privilegovanou pozici v regionu, muselo se s těmito problémy vypořádat. Kromě sporné Západní Sahary se jednalo především o severní region Rif a španělské državy (San Martín, 2010).

V roce 1974 obnovila marocká vláda ideu Velkého Maroka, podle níž některá sousední území náležela Maroku již v prekoloniálním období. Na základě takového historického uspořádání si Maroko nárokovalo nejen Západní Saharu a lokální španělské državy, ale také Kanárské ostrovy, Mauretánii a část Mali a Alžírsko (Abi-Mershed & Farrar, 2013). Tato strategie poskytla Maroku dobrou vyjednávací pozici, neboť aniž by tím utrpěl původní záměr, mohlo slevit ze svých přehnaných nároků. Například si tak marocká vláda na dlouhou dobu zavázala Španělsko, které ve strachu o spor o Kanárské ostrovy nevystoupilo proti anexi Západní Sahary (Springerová a kol., 2012, s. 54–58). Záměr o obnovení Velkého Maroka měl za úkol podpořit vědomí marocké sounáležitosti a jednoty, a také zamaskovat před veřejností skutečné problémy království.

Brzy však Maroko muselo slevit ze svých nároků. Překážky na poli mezinárodní diplomacie a vojenské neúspěchy ho tak přiměly obrátit pozornost tam, kde existovalo nejvíce šancí na

čisté a efektivní vítězství. Připojení Španělské Sahary se tak stalo ideologickým cílem, který měl naplnit poselství síly a jednoty. Maroko se spojilo pod ideou obnovy původní velikosti království a popření koloniálních hranic, a tisíce jeho občanů se vydalo v Zeleném pochodu osvobodit Španělskou Saharu (Zunes & Mundy, 2010). Nacionalistické hnutí Sahrawi bylo (a stále je) v přímém rozporu s těmito záměry, a proto muselo být co nejefektivněji nejen fyzicky potlačeno, ale i ideologicky zdiskreditováno.

3.1.3 Strategická motivace

Západní Sahara disponuje nejen přírodním bohatstvím, ale svým umístěním představuje strategicky významné území. Pro Maroko je v tomto kontextu hlavní výhodou kontrola transafrické dálnice, která v současné době představuje jednu z nejvýznamnějších spojnic mezi severní a jižní Afrikou. Pro Alžírsko by přístup na západosaharském území znamenal daleko větší strategickou výhodu, a to přístup k oceánu. To však marocká strana nechce připustit, neboť taková výhoda by posílila pozici Alžírska v regionu na úkor Maroka. Participace Alžírska na konfliktu má pro Maroko jednu poněkud abstraktní výhodu. Jak bude rozvedeno v následující kapitole, postoj marocké veřejnosti je silně ovlivněn státní propagandou. V té zaujímá Alžírsko ústřední pozici. Celý konflikt je vykreslen jako politická hra, jejímž hlavním iniciátorem je právě Alžírsko. Kromě zakrývání skutečné podstaty konfliktu tak tato strategie podněcuje antagonismus mezi oběma zeměmi a jejich obyvateli.

3.2 Alžírsko

Alžírsko-marocká rivalita má kořeny již v rané postkoloniální éře, kdy se oba státy snažily získat nezávislost. Alžírsko získalo nezávislost na Francii několik let po Maroku, v roce 1962. Tomu předcházela krutá občanská válka, která také definovala pozdější podobu alžírské politiky. Ta je pověstná mírou armádního vlivu v nejvyšších kruzích, pro kterou bývá Alžírsko označováno jako „armáda se státem“ namísto „stát s armádou“ (Cordesman, 2002, s. 108). Po získání nezávislosti vypukla mezi těmito zeměmi válka o podobu společných hranic. Maroko odmítlo uznat kolonialismem stanovené linie a proklamovalo svůj nárok na základě již zmíněné podoby Velkého Maroka. Na začátku 70. let se situace vyřešila smírem, a alžírsko-marocké vztahy se na čas uklidnily. Alžírská vláda dokonce určitou dobu podporovala marocký nárok na Španělskou Saharu. To však skončilo s vydáním rozhodnutí Mezinárodního soudního tribunálu ve věci Západní Sahary, po němž následovalo podepsání Madridské dohody. Za těmito událostmi viděla alžírská vláda spiknutí západních mocností a Maroka, a obávala se opětovného překreslování hranic ve prospěch svého největšího rivala (Zunes & Mundy, 2010). Alžírsko tedy změnilo svou strategii ohledně Sahary ve prospěch Polisaria, či spíše v neprospěch Maroka.

V kontextu úmyslů Alžírska a jeho motivace k podpoře Polisaria je často zmiňována snaha o získání přístupu k oceánu, odkud by bylo možné vyvážet ropu a nerosty. Zunes a Mundy (2010, s. 33) se však domnívají, že náklady na vybudování takového přístavu by přesáhly jeho ekonomickou hodnotu. V tuto chvíli Alžírsko exportuje ropu do Evropy potrubím vedoucím přes Maroko, a lodní doprava je vedena přes Gibraltar.

Více než snahu o dosažení určitých geografických výhod lze tedy hledat alžírskou motivaci ve snaze nedovolit Maroku uskutečnit všechny zamýšlené plány a stát se regionálním hegemone. Podpora Polisaria měla, až na nepoččetné výjimky, vždy podobu pasivní pomoci v podobě humanitární péče o uprchlíky. Springerová a kol. (2012, s. 114) vyjadřuje domněnku, že vojenský zásah ze strany Alžírska by vedl k vyostření marocko-alžírských vztahů, a také k zesílení podpory Maroka ze strany mezinárodních mocností. To by

pravděpodobně mělo za následek rychlou porážku Polisaria a nenávratné posílení marocké pozice v regionu.

3.3 Polisario

Hnutí Polisario (*Frente Popular de Liberación de Saguía el Hamra y Río de Oro*) je politické uskupení, jenž je v současnosti považováno za legitimního zástupce lidu Sahrawi a vládu SADR. Ve svých počátcích bylo Polisario ovlivněno myšlenkami socialismu, vycházejících především z propagandy SSSR během studenovělečného období. Pokud však mělo toto hnutí sjednotit Sahrawi, muselo oslovit širokou škálu jedinců v různých prostředích a s různými politickými preferencemi. Ještě během raných let své existence proto upustilo od levicového smýšlení a stalo se celonárodním hnutím, jehož hlavní ideou byl nacionalismus. Toto počáteční ideologické spojení se socialismem však nenávratně vedlo k nepochopení politické orientace Polisaria a vytvoření jeho špatné pověsti v očích západních mocností. V tehdejší bipolární uspořádání světa se tak Polisario dostalo navždy na seznam levicových hnutí tendujících k ideám socialismu. Maroko ve snaze získat přízeň západních mocností tyto zkrslené vjemy podporovalo. I přesto se Polisario distancovalo od marxistické ideologie a deklarovalo, že politická orientace záposaharského národa nezáleží na jeho vládnoucí straně, ale na jeho obyvatelích samotných (San Martín, 2010, s. 90–95). Jeden z jeho členů ho definoval následovně:

Být Polisario znamená být oddaný snaze osvobodit svou zem. Koncept národního osvobození je jediný takový, se kterým se lidé mohou naplno identifikovat. Takový druh oddanosti nelze očekávat ve vztahu ke straně či ideologii. (Zunes & Mundy, 2010, s. 115)

3.4 Vedlejší aktéři

Levicové počátky Polisaria definovaly jeho pozdější pozici v diplomatické sféře. Jak již bylo řečeno, nepochopení jeho politické orientace mělo za následek jeho špatnou pověst na Západě. V období studené války se západní mocnosti obávaly vzniku levicového režimu v severní Africe, který by narušil stabilitu regionu a ohrozil tak jejich ekonomické a strategické zájmy v oblasti. USA a Francie tak daly přednost podpoře Maroka, neboť představovalo nejstabilnější mocnost v oblasti. Springerová a kol. (2012, s. 69) se domnívají, že studená válka nehrála ve vývoji konfliktu určující roli. Takové tvrzení je na pováženou, neboť bez finanční a vojenské podpory USA (hlavní motivací USA byl v té době boj proti socialistickým sférám vlivu) by možná Maroko nemělo dostatek prostředků k vedení války proti Polisariu. Tuto skutečnost lze ilustrovat na skutečnosti, že Maroko obdrželo od počátku západosaharského konfliktu téměř pětinu veškeré americké pomoci pro Afriku (Zoubir, 2009, s. 980–989).

Kromě politické a ekonomické spolupráce je Maroko také atraktivním partnerem na poli mezinárodní bezpečnosti. Po událostech 11. září 2001 Spojené státy značně posílily svou spolupráci s islámskými státy, a Maroko bylo v oblasti Maghrebu nejvhodnějším spojencem. Toto partnerství mělo později výrazný vliv i na otázku západosaharského konfliktu. Ve snaze posílit spolupráci s USA, Maroko údajně pravidelně obviňovalo Polisario z výcviku teroristů a snahy o destabilizaci regionu (Springerová a kol., 2012).

Také Evropská Unie patří k politickým uskupením, jež nepřímo podporují přítomnost Maroka na Západní Sahaře. Výše již byly zmíněny obchodní zájmy a výhody motivující Evropský parlament přinejmenším k nečinnosti ohledně otázky západosaharského konfliktu. Dalším důvodem motivujícím Evropskou Unii ke spolupráci je otázka nelegální migrace. Geografická poloha Maroka určuje jeho strategický význam pro celou Afriku, a kontrola migračních tras směřujících do Evropy představuje důležitou součást ochrany Schengenského prostoru.

Žádná z výše uvedených mocností oficiálně neuznává marockou suverenitu na Západní Sahaře, neboť ta se neshoduje s principy demokracie a mezinárodního práva. Implicitně však podporují Maroko a sledují tak své vlastní zájmy, nezávisle na demokratických principech zakotvených ve svých ústavách. Pro Maroko se jedná o klíčové spojence v mezinárodním prostředí – například Francie a USA jsou stálými členy Bezpečnostní rady OSN, a disponují právem *veta*. V minulosti již došlo k jeho použití za účelem ochrany marockých (a potažmo amerických a francouzských) zájmů (Springerová a kol., 2012, s. 88).

4 SOUČASNÁ SOCIÁLNÍ REALITA

Současný stav populace Sahrawi na území spravovaném Marokem se pohybuje okolo 90 tisíc. Přičteme-li počet obyvatel uprchlických táborů v Alžírsku a počet uprchlíků žijících v okolních státech, Polisario odhaduje celkovou populaci na téměř 750 000 osob (Shelley, 2004, s. 167). Tato čísla je však nutno brát s rezervou, neboť stejně jako je součástí rétoriky marocké strany deklarovat co nejnižší počty Sahrawi, je součástí strategie Polisaria deklarovat počty co nejvyšší.

Sahrawi žijící na okupovaném území a Sahrawi žijící v uprchlických táborech představují dvě nejpočetnější skupiny o nichž lze podat zobecňující závěry. Každodenní realita obou těchto společenství se výrazně liší v závislosti na lokalitě v níž se nacházejí, a je proto nutno o nich pojednat samostatně.

4.1 Život v okupovaném území

Po anexi území v roce 1975 bylo mnoho původních obyvatel nuceno uprchnout před postupující marockou armádou. I přesto se jich mnoho rozhodlo zůstat ve vlasti, další pak z různých důvodů nemohli opustit své domovy. Podle výpovědí pamětníků se raná éra marocké okupace vyznačovala vysokou mírou represí a útlaku. Únosy, zavražďování a násilí, to vše bylo údajně na denním pořádku.

Během válečných let 1975-1991 byly snahy OSN o uklidnění situace a nastolení příměří založeny především na realizaci referenda, které mělo s konečnou platností určit osud Západní Sahary. Představa Maroka i Polisaria o podobě referenda se však lišila. Zatímco Polisario zakládalo voličské právo v referendu na španělském cenzu z roku 1974, Maroko mělo v plánu do tohoto seznamu začlenit i nově příchozí obyvatele Západní Sahary, tedy Maročany. V roce 1991 uskutečnilo Maroko tzv. *Druhý Zelený pochod*, v němž přesunulo do západosaharského území tisíce svých občanů za účelem zajištění silné voličské základny (Boum, 2013). Referendum OSN se mělo uskutečnit následujícího roku. Mnoho z Maročanů bylo údajně k

přesunu donuceno, a stejně tak mnoho z nich doufalo, že jim bude po vykonání volby v referendu umožněn návrat. Když se však obě strany nedohodly na udělení voličských oprávnění a referendum bylo odsunuto, někteří z těchto Maročanů se přidali na stranu Sahrawi. Někteří tak učinili ze solidarity, někteří však zatoužili opustit Maroko a stát se občany nového státu (Zunes & Mundy, 2010).

Přestože Maroko často akcentuje význam patriotismu a národní identity, pro mnohé Maročany má jen malý význam. V rurálních oblastech tato skutečnost není patrná, ve městech ale někteří vnímají nedostatečnou infrastrukturu či jisté omezení svobod a příležitostí. Především mladší generace má díky přístupu k internetu možnost porovnat situaci v Maroku s jinými, západními zeměmi. U mladých lidí je patrný také odklon od tradičních náboženských hodnot a touha být součástí globálního prostoru. Mnozí z nich by pravděpodobně byli ochotni obětovat příslušnost ke království výměnou za občanské svobody a potenciál Západu.

Jistou formu demografického inženýrství praktikuje marocká vláda dodnes. Nejedná se již o nucenou migraci a přemísťování vlastních občanů, nicméně jejich pobyt v západosaharského území je marockým státem silně motivován. Podle některých informátorů jsou Maročanům žijícím v této oblasti garantovány konkrétní sociální výhody - sociální a zdravotní pojištění, příspěvek na bydlení a jídlo či možnost vycestovat (běžně je získání cestovního víza velmi obtížné). Autorka se setkala s případem, kdy byl dokonce pobyt v daném území podmínkou ke kariérnímu růstu ve státní společnosti. Podle slov dalšího z informátorů je součástí vládní strategie import příslušníků nižších sociálních vrstev do dané oblasti, pro které je nový domov zlepšením životních podmínek. Podle jeho osobního pozorování se mnoho z těchto jedinců vyznačuje výrazně nízkou inteligencí. Sám tento fakt komentoval v tom smyslu, že inteligence je ve zdejším prostředí pouze zdrojem problémů (Terénní deník, osobní rozhovory, Al-Ajún, květen 2018).

4.1.1 Sociální skladba

V současné době žije na území Západní Sahary vedle sebe marocká populace a menšinová komunita Sahrawi. Může se zdát, že se jedná o dvě nesmiřitelné skupiny, které rozděluje propast letitého konfliktu. Není tomu tak ale vždy. V prostředí Západní Sahary mezi sebou kolidují především odlišné politické snahy elit obou skupin. Zatímco marocká vláda usiluje o asimilaci původních obyvatel a o vznik jednotné společnosti, Polisario se snaží posilovat vědomí kulturní a sociální odlišnosti.

Jak ale vypadá taková společnost skutečně? Koresponduje politický diskurz s reálným stavem společnosti? Marocké snahy o asimilaci jsou založeny na sofistikované strategii, jíž "hrají do karet" všechny faktory. Maroko je již desítky let faktickým správcem území, Maročané převyšují Sahrawi mnohonásobně počtem a artikulace jiné než marocké identity je perzekuována. Veškerá administrativa je spravována Marokem, a je vedena v nářečí arabštiny *derija* (Sahrawi hovoří dialektem arabštiny *hassaniya*). I přesto jsou však etnické hranice součástí každodenního života.

Hranice, kterým musíme věnovat pozornost, jsou samozřejmě sociální, přestože mohou mít také své teritoriální protějšky. Uchová-li si skupina svoji identitu v případě, že její členové interagují s jinými skupinami, vyplývá z toho existence kritérií určujících členství, stejně jako způsobů jeho signalizování a mechanismů jeho pozbyvání. Etnické skupiny nejsou založeny pouze či nutně na tom, že obývají výlučná teritoria; analyzovány musí být odlišné způsoby, jimiž se udržují v čase, a to nikoli pouze na základě jednorázové rekrutace, ale také ustavičné manifestace a potvrzování. (Barth, 1969, s. 211)

Snaha o asimilaci Sahrawi a přijetí marocké identity má jeden zásadní háček. Jak vysvětluje Barth, pokud si skupina uchová identitu i v kontaktu s jinými skupinami, je tato identita reálná. Potřeba dichotomizace a s tím spojená solidarita v rámci vlastní skupiny je proto nikdy nekončící proces, jehož intenzita je shodná s intenzitou snah o asimilaci dané skupiny. V případě Sahrawi je tedy asimilace tmelem, jenž posiluje existenci etnické identity a etnické hranice. Ve této společnosti tedy dosáhla asimilace naprosto opačného výsledku.

K podobné situaci došlo například v rámci Rakouska-Uherska, kdy snaha o etnickou konsolidaci a vytvoření nadnárodní identity podpořila obrozenecké tendence jednotlivých skupin, a měla za následek rozpad tohoto politického celku (Nováček, 2014). Určité podobnosti lze najít i v současném prostoru Evropy, kde existuje jistá forma nadnárodní evropské identity. Ta je paralelní ve vztahu k jednotlivým národním identitám a není cíleně vytvářena, její institucionální rámec však tvoří Evropská Unie. Mnoho současných nacionalistických hnutí tuto „panevropskou“ identitu odmítá, údajně ve strachu o nahrazení tradičních národních hodnot uniformní evropskou kulturou. Poslední zmíněný příklad nedosahuje intenzity a vážnosti situace na Západní Sahaře, je však založen na stejném principu a slouží jako dobrá ilustrace.

K pochopení západosaharského společenského prostoru je nutno pojednat o obou skupinách, a nelze tedy opominout perspektivu marockých občanů. Stanovisko většiny z nich je shodné s rétorikou vlády. Na území marockého království žije několik etnických skupin, které disponují dvojí identitou. Na jedné straně je to identita etnická, spojená s kulturní a historickou příslušností – Arabové, Berbeři či obyvatelé oblasti Rif. Každá z těchto skupin se od jiných liší svou historií, kulturou a jazykem. V některých případech se jedná pouze o rozdílný dialekt arabštiny, v případě Berberů hovoříme o naprosto odlišném jazyku *amazigh* s vlastní abecedou. V oblastech s velkou berberskou menšinou (jako například město Agadir) se dokonce setkáme s dvojjazyčnými nápisy. Na straně druhé mají příslušníci těchto skupin společnou politickou identitu, která je unifikuje do kategorie marocťáků. V českém kontextu se nabízí paralela tří historických regionů České Republiky – Čechy, Morava a Slezsko.

Moravan se může cítit kulturně Moravanem, politicky však občanem České Republiky. V extrémním případě by se takový systém dal klasifikovat v rámci teorie pluralitních společností, podle které jsou různé skupiny integrovány v rámci jedné společnosti. Takový systém má opodstatnění především v případě vzájemné závislosti či existence ekonomických výhod. Pluralitní společnosti se vyznačují dominancí jedné skupiny, která udržuje systém funkční pomocí státní kontroly a ozbrojených složek (Furnivall, 1948, s. 304–306). Tento systém je typický pro koloniální společnosti, lze ho však najít i jinde.

Maročané respektují kulturní odlišnost lidu Sahrawi do té míry, do jaké respektují kulturní odlišnost příslušníků jiných etnických skupin žijících na území Maroka. Velmi častou frází při hovoru s Maročany na téma západosaharského konfliktu se ukázala být věta „We are all Moroccans.“ (Terénní deník, osobní rozhovory, Maroko a Západní Sahara, květen 2018). Občané Maroka nepopírají odlišnou kulturní příslušnost Sahrawi, nicméně jim přiřazují druhou identitu, o kterou ne všichni Sahrawi stojí.

Západosaharská společnost Sahrawi není v tomto smyslu jednotná. Někteří Sahrawi do určité míry přijali marockou identitu, a to výměnou za konkrétní výhody. Jak již bylo zmíněno, marocká vláda užívá nejrůznějších asimilačních strategií a taktik. Systém benefitů je v tomto případě nastaven tak, aby každý Sahrawi hlásící se k marocké identitě byl bohatě odměněn. Někteří jedinci tak disponují skutečně vysokými příjmy, jezdí ve drahých autech a posílají své děti do škol ve velkých marockých městech. Stejně jako Maročan žijící v západosaharském území, i Sahrawi – Maročan má nárok na sociální a zdravotní pojištění či příspěvek na jídlo (Terénní deník, osobní rozhovory, Al-Ajún, květen 2018).

Tuto skupinu lidí označuje Eriksen (2012, s. 114) jako *podnikavce*. Tímto termínem míní osoby, které využívají nejasnosti ohledně své etnické příslušnosti ve svůj prospěch.

V tomto kontextu je však nutno ponechat prostor všem motivacím, které konkrétní osobu vedou k tomu stát se podnikavcem a využívat výhod dvojí identity. Eriksen užívá tohoto pojmu v poněkud negativní konotaci. Je však nutno si uvědomit, že samotná možnost volby mezi dvěma identitami přináší jedinci nové příležitosti a potenciální výhody, které mohou

výrazně ovlivnit a zlepšit jeho život. Na základě premis kulturního determinismu proto nelze termín podnikavec užívat v jakkoli emocionálně zabarvené podobě.

Každodenní realita podnikavců se však v mnohém liší od té, kterou prožívají příslušníci a sympatizanti opozice. Tu tvoří především stoupenci a členové Polisaria, aktivisté a ti, kteří otevřeně nesouhlasí s marockou přítomností. Tedy ti, kteří veřejně odmítají marockou identitu. I přes skutečnost, že míra represí vůči původním obyvatelům ztratila od 90. let na intenzitě, mnozí z nich stále čelí útlaku a marginalizaci. V některých případech se jedná o nemožnost získat práci či pronajmout byt, jedná se však i o bití, vyslýchání a zatýkání (Terénní deník, osobní rozhovory, Al-Ajún, květen 2018).

Přestože je primární příčina záposaharského konfliktu v zásadě (geo)politická, výrazný dopad na společnost a jednotlivce měl za následek etnizaci konfliktu. V kontextu záposaharských měst, ve kterých vedle sebe žijí Sahrawi a Maročané, můžeme mluvit o polarizaci společnosti. Rozdílné politické postoje a představy jsou primárně artikulovány elitami jednotlivých stran, důležitým aspektem jejich vytváření a posilování (především v případě Sahrawi) je ale také otázka kolektivní paměti. Podle Tesaře (2007, s. 134) etnická polarizace vzbuzuje vzájemnou nedůvěru obou stran, omezuje mezi nimi interakci a posiluje meziskupinové vazby a postoje na základě démonizace druhé skupiny.

Shelley (2004, s. 84) demonstruje tuto skutečnost na příkladu vzdělávacích institucí, které navštěvují společně děti obou skupin. Vzdělávací instituce jsou zřizovány marockou administrativou a všechny aspekty výuky jsou podřízeny této skutečnosti (včetně jazyka výuky či výkladu historie). Děti Sahrawi si nemohou vybrat – jiné než marocké školy zde neexistují. Ve volném čase ale možnost volby mají. Někteří rodiče si nepřejí, aby se jejich děti stýkali s dětmi z druhé skupiny mimo školu. Jiní mimoškolní styky tolerují, dodávají však, že kulturní rozdíly se dříve či později projeví. Podoba etnických hranic je tedy vymezena již od povinné školní docházky.

Obě skupiny jsou každodenní realitou přinuceny spolupracovat, tato spolupráce je však omezena na ekonomickou a administrativní rovinu. V osobních rovinách je interakce spíše vyjímečná. V ulicích Al-Ajúnu se například nachází mnoho mešit, z nichž většina byla vystavena marockou administrativou. Sahrawi tyto mešity nenavštěvují, a modlí se tradičním způsobem na písku, často v zadní části svého obydlí (Fiddian-Qasmiyeh, 2014, s. 158). Ve stejném duchu pojednává o problému článek zveřejněný v marockých novinách:

Interakce mezi Maročany ze severních a jižních provincií (Sahrawi) je uměle vytvořená. Ve veřejném i soukromém prostoru je velmi vzácné narazit na skupinu Maročanů složenou z osob pocházejících ze severu a jihu současně. I po 25 letech po opětovném získání Sahary je integrace minimální...“Za žádných okolností netrávím svůj čas se žádnými Sahrawi. Všichni mí přátelé pocházejí z vnitrozemí. Možná je to kvůli jiným tradicím a oblékání“ říká řidič taxislužby, pocházející z Meknesu a žijící v Al-Ajúnu 14 let. Možná. Ale jak vysvětluje Salem Dahi, místní zástupce Marocké Organizace pro Lidská Práva v Al-Ajúnu: „Z velké části je za tuto situaci zodpovědná administrativa, která zanedbala investici do lidského kapitálu Sahrawi. („Chomage et habitat,“ 2001, s. 95)

Etnická identita je v západosaharském prostředí určujícím faktorem pro mnoho sociálních situací, a omezuje tak své nositele při výběru rolí, aktivit a partnerů.

V kontextu Západní Sahary lze nahradit termín asimilace označením *marokizace*. Výše zmíněné strategie, jako například zalidnění území marockými občany či perzekuce vyjádření „nemarocké“ identity, zesilují společenský tlak na společnost Sahrawi. Vzhledem k intenzivnímu kontaktu obou skupin pak nevyhnutelně dochází k artikulaci odlišností a konfrontacím. Systematická marginalizace Sahrawi ze strany marocké administrativy se výrazně promítá do sociální pozice mnoha příslušníků této skupiny. Nezaměstnanost, a s tím

spojený nízký ekonomický a sociální status způsobuje v západosaharské společnosti určitou korelaci mezi třídou a etnicitou. Maročané monopolizovali dostupná lukrativní odvětví ekonomického života, a pro Sahrawi ponechali jen velmi málo příležitostí. Špinavé ulice s rozpadajícími se domy jsou skutečně jednou z charakteristik čtvrtí obydlených převážně Sahrawi (Terénní deník, květen 2018).

I po vizuální stránce je v západosaharském prostředí okamžitě patrná jeho administrativní příslušnost. Počtem marockých vlajek ve veřejném prostoru se hlavnímu městu Al-Ajúnu nemůže rovnat žádné jiné marocké město, dokonce ani administrativní centrum Rabat. Velmi výmluvný je také počet vojáků v ulicích. Zunes a Mundy (2010, s. 151) uvádějí, že 1/3 Maročanů žijících na území Západní Sahary patří k vojenskému personálu. Toto číslo je však pouze oficiální počet, ke kterému je nutno přičíst i neoficiální složky jako tajná policie či vojenští informátoři. Ve čtvrtích Al-Ajúnu osídlených komunitou Sahrawi je počet příslušníků ozbrojených složek ještě několikanásobně větší než v jiných částech města. Jejich přítomnost slouží především k monitorování rizikových osob a likvidaci potenciálních incidentů, například demonstrace.

Zvláštní skupinu tvoří v rámci západosaharské společnosti cizinci. Narozdíl od marockých měst, která jsou celoročně zaplavena zahraničními turisty, ve městech Západní Sahary se jedná především o personál mise OSN, pracovníky neziskových a humanitárních organizací a zahraniční štáby či novináře. Všechny tyto osoby jsou systémem důkladně sledovány, a každý jejich pohyb je monitorován. Autorka tohoto textu se během své přítomnosti v Al-Ajúnu přesvědčila, že pohyb všech potenciálně nebezpečných osob je podroben důkladnému dohledu. Po dobu své přítomnosti byla několikrát bezdůvodně zastavena tajnou policií, legitimována a tázána na důvody pobytu.

4.2 Uprchlické tábory

Život v táborech v okolí Tindoufu není snadný. Teploty v této části saharské pouště v létě dosahují až 50 ° Celsia, a výjimkou nejsou ani písečné bouře. I proto se této části saharské pouště přezdívá „The Devil's garden“. V oblasti se nachází jen velmi malé zdroje pitné vody, a písčité půda a horké podnebí poskytují jen velmi malé příležitosti k zemědělství či chovu domácích zvířat. Obyvatelé táborů jsou proto téměř úplně závislí na zásobování a humanitární pomoci. Tu poskytuje alžírská vláda, společně s OSN a několika neziskovými organizacemi (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Přestože se tábory nachází v relativní blízkosti města Tindouf, vzájemná interakce je minimální. Alžírská vláda neumožnila obyvatelům táborů pobyt na zbytku území, a omezila tak jejich pohyb pouze na okolí táborů. Podle některých autorů (Besenyő, 2009) je omezení pohybu také jednou ze strategií Polisaria, aby nedocházelo k míšení populace a úpadku národní jednoty Sahrawi.

4.2.1 Organizace

Tábory v okolí Tindoufu jsou hlavním sídlem vlády SADR, a také jsou domovem „národa v exilu“. Organizačně jsou uprchlické tábory Sahrawi často označovány jako jedinečný sociální experiment, a také jako příklad přímé demokracie. Během let se Polisariu podařilo vytvořit z kempů samosprávné jednotky, jejichž administrativa je svěřena do rukou pravidelně volených zástupců. V táborech existuje běžná státní infrastruktura jako školy, nemocnice, vládní budovy či vězení. Humanitární pomoc je přidělována na základě příslušnosti ke správní jednotce, aby tak docházelo k její rovnoměrné distribuci (San Martín, 2010).

Oficiální status území je vojenská zóna. Pro vstup musí každý návštěvník disponovat kromě alžírského víza také zvacím dopisem od Polisaria, jehož získání je podle některých autorů velmi problematické. Tábory jsou naprosto odříznuty od vnějšího světa, a bez příslušného povolení se nelze dostat ven ani dovnitř. Existence fyzických hranic táborů a etnická homogenita jsou chráněny doslova ostnatým drátem. Jedinou výjimku této homogenity tvoří

zahraniční novináři, badatelé a příslušníci humanitárních organizací, jejich počet je ale limitovaný, a podle Fiddian-Qasmiyeh (2014, s. 14) je jim umožněn pouze omezený pohyb v táborech.

Tradičně je v literatuře případ západosaharského uprchlictví prezentován jako příklad unikátního úspěchu. Podle tohoto diskurzu se Polisariu i přes svízelnou situaci podařilo vytvořit v táborech společnost, ve které existuje v islámském světě unikátní genderová rovnost, demokracie, koordinace a solidarita. Podle Fiddian-Qasmiyeh (2014) se však do velké míry jedná o fiktivní realitu, která je prezentována Polisariem v mezinárodním prostředí a tvoří velkou část jeho politické strategie na přežití.

Již od svých počátků hnutí Polisario deklarovalo rovný přístup k ženám, jež mají tradičně ve společnosti Sahrawi významné postavení. Toto postavení bylo výrazně posíleno během válečných let, kdy většina mužů bojovala na frontě, a jejich povinnosti ve společnosti zastávaly ženy. Podobné prostředí stálo také u vzniku feministických hnutí 19. století v Evropě a USA. V současné době se ženy podílí na chodu táborů rovným dílem – jsou obsazovány do vysokých pozic v rámci SADR, a právě jim jsou často svěřovány vedoucí pozice v samosprávě (Zunes & Mundy, 2010). Mnohé z nich jsou také bojovnicemi Polisaria. Fiddian-Qasmiyeh (2014) tyto skutečnosti nepopírá, nicméně jde podle ní o účelovou strategii, která má přiblížit tábory západním ideálům a zajistit jim tak nezbytnou politickou a finanční podporu. Podle této rétoriky se do jisté míry jedná o sociální konstrukt, který není ve společnosti Sahrawi autentický a slouží primárně politické strategii.

4.2.2 Společnost

Obyvatelé táborů tvoří v porovnání se Sahrawi žijícími v okupovaném území názorově i etnicky homogenní skupinu. Tvoří ji především první generace uprchlíků a jejich potomci, kteří se v táborech narodili. Mnozí z nich nikdy tábor neopustili.

Míra izolace výrazně definuje každodenní realitu v táborech. Zaměstnanost je zde velmi problematická, neboť počet pracovních příležitostí je omezen pouze na administrativní pozice v rámci SADR, pozice veřejné správy jako například učitelé či lékaři nebo pozice v rámci místních nevládních organizací. Vysoká míra nezaměstnanosti je nejen zdrojem chudoby, ale také stále se prohlubující závislosti mnoha rodin na humanitární pomoci (Shelley, 2004).

V rámci převážně španělských vzdělávacích programů existuje pro mladou generaci Sahrawi možnost studia v zahraničí. Tito studenti často v zahraničí zůstávají, a část svých příjmů posílají svým rodinám žijícím v táborech. Tyto remitence jsou pro mnoho rodin zásadním zdrojem příjmů. Největší měrou se však na naplnění základních potřeb obyvatel stále podílejí humanitární organizace. Kvůli omezenému rozpočtu však nelze zajistit pomoc pro všechny potřebné, a proto i v současné době nejsou případy podvýživy v táborech výjimkou (Fiddian-Qasmiyeh, 2014, s. 93).

Nedostačující infrastruktura, omezené zdroje a zacyklenost konfliktu má výrazný vliv na etnosociální vývoj společnosti. Autoři zabývající západosaharskou problematikou (Shelley, 2004; Zunes a Mundy, 2010) se shodují, že etnická jednota a nacionalistické tendence budou postupem času nenávratně nahrazeny touhou po plnohodnotném životě. Kontext konfliktu se s novou generací nenávratně vytrácí, a je nahrazován každodenní realitou. V závislosti na délce trvání konfliktu mizí první generace uprchlíků, která zažila události počátku konfliktu. Naopak přibývá těch, kteří nikdy nepoznali jinou realitu než život v uprchlickém táboře, a pro něž je pojem domov pouze abstraktní obraz místa které nikdy nenavštívili. Paměť národa a jeho rané útrapy se tak ztrácí v demografickém propadlišti dějin.

Výrazným faktorem přispívajícím k úpadku etnické identity Sahrawi v táborech je právě její izolace. Zdejší společenská homogenita by se s trochou nadsázky dala vyhodnotit jako ideál každého nacionalistického hnutí. V případě těchto uprchlických táborů skutečně koreluje etnické a geografické hranice. Tyto hranice jsou samozřejmě iluzorní a jejich existence je umožněna pouze benevolencí Alžírsko, v kontextu společnosti jsou ale reálné, a stejně tak i jejich význam. Nepřítomnost jiné etnické skupiny či skupiny stejné kategorie znemožňuje artikulaci etnické identity Sahrawi. Nedochozí tak jejímu posilování, jako je tomu v případě neustálého kontaktu Sahrawi a Maročanů v prostředí Západní Sahary.

4.3 Od nomádů k národu – počátky západosaharského nacionalismu

Nacionalismus původních obyvatel Západní Sahary se může jevit jako fenomén posledních desetiletí, spojený především s ozbrojeným konfliktem a snahou Maroka o připojení území. Jeho počátky však sahají mnohem hlouběji, do koloniální éry.

Původní společnost, od níž odvozují Sahrawi svůj etnický původ, žila nomádkým způsobem života. Historické události donutily obyvatele Sahary opustit tento způsob života a usadit se. Tento trend započal již s příchodem evropských mocností v 15. a 16. století, a nabyl na intenzitě v období španělské okupace (Fiddian-Qasmiyeh, 2014, s. 48–52).

V tomto kontextu mluví Eriksen (2012, s. 163) o změně klasifikace menšinových společenství v závislosti na procesech industrializace a urbanizace. Skupiny žijící daleko od společenských center se během 20. století nově dostávají do kontaktu s moderní společností, a stávají se její součástí. Společenství dříve spadající pod označení „původní obyvatelé“ jsou pak často označovány novým výrazem „etnická menšina“, neboť zde vyvstává nová potřeba kategorizace. V případě Sahrawi tedy byla změna z „původní společnosti“ na „etnickou menšinu“ dvojího charakteru - z *emické* perspektivy vyvstala nová potřeba sjednocení, a z *etického* pohledu také potřeba odlišit dvě nově interagující skupiny - původní obyvatele a Španěly.

Život pod španělskou nadvládou způsobil dramatickou změnu v životě Sahrawi. Tradiční nomádský styl života, charakteristický neustálým pohybem v závislosti na počasí a stavu velbloudích stád, byl během koloniální éry nahrazován usedlým způsobem života. Urbanizace a industrializace tak výrazně ovlivnila sociální realitu na území Španělské Sahary. Objev fosfátových nalezišť způsobil prudký ekonomický růst, z jehož výhod částečně těžila i původní populace – španělská administrativa najímala původní obyvatele na těžbu a práce s ní spojené (San Martín, 2010). Fiddian-Qasmiyeh (2014, s. 50) poukazuje, že již během rané koloniální éry docházelo k násilné sedentarizaci původních obyvatel; otrávené studny či likvidace velbloudích stád byly údajně obvyklé metody koloniální správy.

Tyto procesy měly na společnost Sahrawi výrazně negativní dopady, docházelo na jejich základě ale také k posilování vzájemné solidarity a sounáležitosti. Dřívější hierarchie založená na kmenových strukturách byla postupně nahrazována novou unifikující identitou (San Martín, 2010).

4.3.1 (Sahrawi a) Španělská Sahara

V 60. letech získalo Maroko nezávislost na Francii, a s nově získanou suverenitou artikulovalo svou ideu Velkého Maroka. Strach z intervence, ale také stále hlasitější dekolonizační hlasy přiměly Španělsko zintenzivnit svou aktivitu na území Španělské Sahary. V ekonomickém kontextu se jednalo především o navyšování těžby a rybolovu, v sociální oblasti dominovala snaha o usídlení všech původních obyvatel ve městech a jejich identifikace (Shelley, 2004).

Právě proces sedentarizace a urbanizace původních obyvatel narušil do té doby relativně bezproblémové soužití (alespoň ve srovnání s jinými kolonizovanými státy) a odstartoval snahy o nezávislost. Přestože oblast jako taková prosperovala, mnoho Sahrawi se nacházelo na pokraji bídy. Kapacita tehdejší infrastruktury nebyla dostačující pro všechny nově usazené skupiny, a mnozí Sahrawi byli umísťováni do speciálních táborů na periferiích měst. V dnešní době bychom takové tábory klasifikovali jako gheta (Fiddian-Qasmiyeh, 2014).

Je pravděpodobné, že pokud by se španělská administrativa vyvarovala těchto drastických zásahů do společnosti, nedošlo by k artikulaci touhy po nezávislosti a vzniku nacionalismu. Sahrawi by pravděpodobně utvořili etnickou menšinu v rámci majoritní společnosti, jejíž ambice by byly uspokojeny určitou mírou autonomie. Došlo by k vytvoření pluralitní společnosti, ve které by Sahrawi sice nezaujímali vedoucí pozici, přinášela by jim ale jistě mnohé výhody. Takový scénář by byl pro společnost Sahrawi výrazně příznivější, pokud ho srovnáme se skutečným vývojem událostí.

Na přelomu 60. a 70. let docházelo k posilování jednoty Sahrawi a také k artikulaci jejich touhy po sebeurčení. Míra sociální kontroly a marginalizace vykrystalizovala do podoby revitalizačních tendencí, které se později transformovaly v politickou iniciativu. Tento proces započal jako dialog mezi Španělskem a lidry lidového hnutí, na jehož základě se později zrodilo Polisario. Nečinnost Španělska a jeho nezáměr situaci řešit měl později za následek několik demonstrací za práva Sahrawi. Jedna z těchto demonstrací, známá také jako *masakr v Zemle*, skončila zabitím několika demonstrantů a zraněním desítek dalších. Během následných represí došlo k zatčení lídrů hnutí a stovek jeho sympatizantů, z nichž někteří byli údajně popravení (San Martín, 2010, s. 93). Tento incident ukončil dialog mezi oběma stranami a označil počátek boje za nezávislost. V kolektivní paměti Sahrawi hraje tento moment výraznou roli, neboť poprvé v historii získalo toto mladé hnutí konkrétního nepřítele. Motiv nepřítele přitom hraje podle Eriksena v podobných situacích významnou úlohu. „Podle mnoha nacionalistických mýtů se národ rodí nebo povstává z bolestivého přechodového rituálu, kdy má právo bojovat proti svým protivníkům - těm Druhým, nebo vnitřnímu nepříteli.“ (Eriksen, 2012, s. 184)

Podobně o událostech 70. let podávají v publikaci *Endgame in the Western Sahara* svědectví dnešní obyvatelé uprchlických táborů:

Všichni mladí chtěli nezávislost. Mauretánie měla nezávislost. Alžírsko mělo nezávislost... Chtěli jsme nezávislost Sahary, a také jsme o ni mírovou cestou požádali Španělsko v roce 1970, 17. června 1970. A pak se stal masakr. V tu chvíli jsme se, my mladí, zformovali jako lid Sahrawi. Vytvořili jsme Polisario, abychom bojovali proti španělské armádě a získali naši nezávislost. (San Martín, 2010, s. 96)

4.3.2 (Sahrawi a) marocká Sahara

Raná podoba nacionalismu byla formována v koloniálním prostředí na pozadí sociálních změn a nově vytvořených etnických hranic. V této fázi existovala stále možnost koexistence obou skupin v rámci západosaharského území a jejich soužití. Existovala zde stále možnost vytvoření multietnické společnosti, ve které by se společnosti Sahrawi dostalo jisté míry autonomie a sociálního uznání. Postoj Španělska byl vůči společnosti Sahrawi tedy relativně vstřícný. Politický vývoj však vyloučil Španělsko jakožto koloniální mocnost ze hry, a jeho přítomnost byla, v rozporu s mezinárodním právem, nahrazena Marokem. Události roku 1975 a okupace území Marokem definovaly novou, radikální podobu nacionalismu Sahrawi. Míra konfrontace vyloučila dialog, a zachování etnické identity Sahrawi se stalo ekvivalentem popření všeho marockého. Odpor k marocké správě se tak stal jedním z hlavních postulátů nové etapy nacionalismu Sahrawi.

4.4 Propaganda

Existuje několik rovin, které hrají významnou roli na utváření politických strategií Maroka vůči Západní Sahaře. Kromě těch ekonomicky motivovaných se jedná především o roviny či důvody ideologické. Západní Sahara tedy nepředstavuje pouze zdroj příjmů, ale také pomyslný prostředek, jehož pomocí marocká vláda interpretuje své postoje a názory. Otázka Západní Sahary se během let vyvinula ve velmi sofistikovaný nástroj propagandy. Tento fakt lze snadno ilustrovat například na raném vývoji konfliktu, kdy se postoj Maroka měnil s ohledem na to, jaké byly jeho aktuální vztahy s Alžírskem (Zunes & Mundy, 2010, s. 5–8).

Právě Alžírsko je pomyslným centrálním bodem příběhu marocké propagandy. Jakožto největší regionální konkurent Maroka, Alžírsko vždy představovalo pomyslnou hrozbu. Vzájemné vztahy obou států se výrazně vyostřily v 60. letech, a tehdejší uzavření hranic trvá dodnes.

Když Alžírsko vyjádřilo podporu hnutí Polisario a umožnilo v rámci svého území azyl uprchlíkům, Maroko tuto skutečnost obratně vložilo do interpretace událostí. Podle tohoto vysvětlení je situace na Západní Sahaře uměle vytvořená alžírskou vládou, s cílem podkopat stabilitu marockého státu a oslabit jeho postavení v Maghrebu. Alžírsko údajně nechce připustit, aby Maroko těžilo z fosfátových a možných ropných nalezišť v oblasti. Také usiluje o přístup k oceánu a ponechání si výše zmíněných nalezišť pro sebe. Z tohoto důvodu měla alžírská vláda vycvičit skupinu rebelů, kteří se vydávají za bojovníky za nezávislost Západní Sahary – Polisario. Ti ve snaze získat území Západní Sahary rozpoutali válku, kterou ukončil mírovou cestou až Zelený pochod v roce 1975. Když tedy Alžírsko neuspělo se svým údajným plánem, změnilo strategii (Terénní deník, osobní rozhovory, Maroko a Západní Sahara, květen 2018).

V současné době žije v táborech v okolí Tindoufu několik desítek tisíc uprchlíků. Jejich odhadované počty se pohybují od 15 tisíc uváděných Marokem (Springerová a kol., 2012), přes 90 tisíc podle údajů zveřejněných OSN (United Nations, 2016) až po 160 tisíc (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Z pohledu marocké propagandy se však v žádném případě nejedná o uprchlíky, a zmiňované tábory jsou pouze tzv. *Potěmkinovými vesnicemi*. Obyvatelé těchto táborů jsou údajně Alžírskem naverbovaní jedinci, kteří zde za úplatu předstírají příslušnost ke skupině Sahrawi. Tato skutečnost je dokládána na faktu, že díky bohatství z těžby ropy a plynu si alžírská vláda může takové výdaje dovolit. Někteří z těchto „uprchlíků“ měli být do kempů dovezeni násilím, a při první příležitosti by tyto soby rády vrátily zpět. Tato konkrétní verze je velmi rozšířená mezi běžnou populací, částečně také proto, že představuje do určité míry „exkluzivní“ informaci. Představa, že armáda sousedního státu unáší krajany a pod příslibem výdělků či pod hrozbou násilí je nutí spolupracovat, představuje do jisté míry „senzaci“. Tento příběh se v kontextu marocké veřejnosti vžil natolik, že v mnohých aspektech splňuje charakteristiky lidového folkloru (Terénní deník, osobní rozhovor, Maroko, květen 2018).

Zunes a Mundy (2010, s. 112) zmiňují případ z roku 2006, kdy OSN umožnilo v rámci programu na výměnu uprchlíků téměř třem tisícům Sahrawi žijících v okolí Tindoufu návštěvu okupovaného území. Po více než 30 letech měly rodiny žijící v táborech možnost navštívit své blízké a poznat realitu v západosaharském území. I přes možnost zůstat, jen velmi malé množství jedinců zvolilo možnost nevrátit se zpět do tábora. OSN tak prakticky vyvrátilo tvrzení o únosech a neexistenci uprchlíků, tato událost se však nikdy nedonesla k uším marocké veřejnosti.

Věrohodnost propagandy je paradoxně založena na již zmíněném rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora. Maročanům není známo kompletní znění rozsudku, ale pouze jeho okleštěná část. V té soud dospěl k závěru, že mezi původními saharskými kmeny a marockými panovníky existovaly určité vazby. Druhá část, která jasně vyjadřuje právo Západosahařanů na sebeurčení, byla v Maroku cenzurována. Na základě tohoto výkladu je široká veřejnost přesvědčena, že historické právo na Západní Saharu je Maroku soudem přiznané, a každý kdo tvrdí opak je zmanipulován alžírskou propagandou (Terénní deník, osobní rozhovory, Maroko, květen 2018).

4.4.1 Terorismus

Otázka Západní Sahary je v marockém prostoru často spojována s terorismem. Polisario a jeho stoupenci jsou považováni za teroristickou buňku s kořeny v Alžírsku a Španělsku, a v případě demonstrací či občanských povstání v oblasti jsou okamžitě označeni za původce těchto událostí. V současnosti disponuje Maroko rozsáhlým programem na boj proti terorismu. K jeho rozsahu přispívá nejen regionální spolupráce mezi severoafrickými státy, ale také zvýšený zájem USA v oblasti po událostech 11. září 2001 (Alexander, 2016).

Boj proti terorismu často představuje efektivní platformu pro zvýšení dohledu a potlačování občanských svobod. Zvýšená ostraha v ulicích, cenzura, zatýkání, to vše je pro veřejnost snáze přijatelné, děje-li se to v rámci snahy o potlačení terorismu. Skutečná míra nebezpečí nehraje roli.

Současný král Hassan II. se těší mezi veřejností velké oblibě, neboť údajně učinil Maroko bezpečnější. Vzhledem k tomu, že turismus je pro Maroko výrazná část příjmů, bezpečnost je zde klíčová. Zaručení bezpečnosti je nicméně v marockém prostoru efektivní záminkou pro omezování občanských svobod a likvidaci názorové opozice (Terénní deník, Maroko a Západní Sahara, květen 2018).

Mezi běžnou marockou populací se jedná o silně tabuizované téma. Otázka Západní Sahary je považována za legislativně vyřešenou, jejíž finální řešení je pouze otázkou času. Míra cenzury neumožňuje běžné populaci přístup k základním faktům o konfliktu, a stejně tak se prezentace současné situace výrazně liší od reality. Někteří Maročané žijící přímo v městech Západní Sahary mají na situaci realističtější pohled, neboť se přímo účastní života v okupovaném území a jsou schopni rozlišit a vnímat reálnou situaci na pozadí příběhu propagandy. I přesto je jejich nahlížení na situaci silně ovlivněno rétorikou marocké vlády.

4.5 Lidská práva

Otázkou lidských práv v západosaharském kontextu se zabývá mnoho významných organizací, jako je například *Human Rights Watch*, *Amnesty International* či *Reporters Without Borders*. Tyto a mnohé další subjekty soustavně kritizují Maroko za porušování lidských práv, v minulosti i současnosti. V minulosti patřily k těm nejvážnějším obviněním útoky napalmem a tekutým fosforem během prvních let ozbrojeného konfliktu v 70. letech. Ty byly směřovány na dočasné uprchlické tábory na periferiích západosaharských měst, kde se sdružovali Sahrawi prchající před postupující marockou armádou (Zunes, S. & Mundy, 2010). V současné době jsou tyto brutální praktiky minulostí, jiné formy represí jsou ale stále aktuální, a k otázce lidských práv se pravidelně vyjadřuje mnoho mezinárodních subjektů.

4.5.1 „*The Disappeared*“

Během raných let konfliktu se pozornost marockých bezpečnostních složek soustředila především na aktivisty a stoupence Polisaria a jejich rodiny. Desítky zmizení se odehrávaly napříč teritoriem, v některých případech mizely celé rodiny, nezanechávajíce tak jediného svědka. Podle dostupných výpovědí (Shelley, 2004) byli zadrženi jedinci uvězněni, vyslýcháni a údajně docházelo i k popravám. Zunes a Mundy (2010) mluví o stovkách případů, některé zdroje uvádějí až 1500 (U.S. Department of State, 2001).

Těsně před Zeleným pochodem jsem žila v Tan Tanu. Maročané zatkli společně se mnou přibližně 42 žen a 70 mužů a odvezli nás do Agadiru. Všichni to byli lidé známí pro své napojení na Polisario... Prvních 24 hodin jsme strávili poslepu se zavázanýma rukama v nějakém obilném silu v Tan Tanu. Poté jsme byli odvezeni do Agadiru do velmi malé cely. Byly jsme skupina žen a dětí. Celý následující měsíc jsme musely strávit ve stoje... Jídlo jsme dostávaly pouze jednou denně – kousek chleba a špinavou vodu. Každý den probíhaly výslechy. Byly jsme bity a mučeny elektrickým proudem a byly nám podávány chemikálie k inhalaci. Některé děti zemřely v celách; jiné zemřely až později. Některým ženám byly oholeny vlasy. (Amnesty International, 1990, s. 146)

4.5.2 Vykonstruované procesy

Současná marocká administrativa má pro nacionalismus původních obyvatel stejné pochopení jako v minulosti. Její taktiky se však po mohutné kritice mezinárodního společenství změnily. Dobré vztahy Maroka a některých západních mocností měly za následek zlepšení lidskoprávní situace, ta je přesto daleko od ideálu. Současná podoba represí tkví především ve vykonstruovaných procesech, ve kterých jsou souzeni aktivisté, účastníci demonstrací a další režimu nepohodlné osoby. Na základě falešných obvinění a za absence důkazů jsou tyto osoby odsuzovány v rozmezí měsíců až několika let vězení. Z nedávné minulosti nelze nezmínit proces s několika účastníky demonstrací v roce 2005. Přestože se jednalo o mírovou formu protestu, v navazujících procesech padlo několik doživotních verdiktů (U.S. Department of State, 2001).

Obvinění jsou si často velmi podobná, obvykle se jedná o nařčení z ničení veřejného majetku, výtržností či házení kamenů. Ve zprávě organizace *Adala* (Lourenço, 2014) jsou zaznamenány případy, ve kterých byl dotyčný odsouzen i poté, co prokázal svou nepřítomnost v místě

události. Výjimkou nejsou ani mučením vynucená přiznání či svědectví třetí osoby, která není u soudu přítomna.

Realita ve vězení je pro Sahrawi obtížná. Bití je podle výpovědí odsouzených běžné, stejně jako nedostatečná zdravotní péče a potravinové příděly. Ve zprávách lidskoprávních organizací se lze setkat s rozličnými případy šikany až týraní. Během svého pobytu ve vězení jsou tito jedinci často závislí na členech rodiny, kteří jim poskytují peníze a předměty denní potřeby. Bez rodinné podpory jim pak ve vězení hrozí podvýživa a nemoci spojené s negativními vlivy dlouhodobého pobytu v nevyhovujícím prostředí .

Zamezení rodinných návštěv je častou formou šikany. Vězni jsou často umístěni do zařízení velmi vzdáleného místu původu, čímž jsou rodinné návštěvy výrazně limitovány. Některé rodiny si z finančních důvodů nemohou dovolit cestovat až stovky kilometrů. Často dochází k náhlému přemístování vězňů, aniž by o tom byla podána zpráva jejich rodinám. Stává se tak, že rodina přijede na návštěvu do vězení, ve kterém už vězeň není (Amnesty International, 1991; Human Rights Watch, 2018).

4.5.3 Občanské svobody

V kontextu občanských svobod je problematická především otázka svobody projevu a cenzura médií. Marocké právo zaručuje svobodu projevu, s výjimkou kritiky islámu, monarchie a také vládního postoje ohledně teritoriální integrity. Lze tedy hovořit pouze o omezené svobodě projevu. Pozice nezávislých médií je v marockém prostoru více než obtížná. Mnohá média podrobují své zpravodajství cenzuře tak, aby byl jejich obsah nezávadný, existují však i média a jednotlivci hovořící otevřeně. Ti jsou často terčem obvinění, která zdánlivě nesouvisí s jejich činnostmi, jejich cílem je ale zamezení činnosti těchto subjektů (Human Rights Watch, 2018).

Další problematickou položkou je svoboda shromažďování. Na základě marockého práva je zaručena, častou praktikou je však neudělení práva ke shromáždění či umělé protahování procesu schvalování. Shromáždění konané bez potřebného povolení je ilegální a jeho

účastníci podléhají trestnímu právu. I v případě řádného povolení je však shromáždění často vyhodnoceno jako hrozba veřejného pořádku a rozpuštěno.

Na území Západní Sahary jsou demonstrace častou formou protestu, podle výpovědí se však reakce policie příliš neliší v závislosti na existenci povolení. Přestože se většinou jedná o poklidné demonstrace, mnoho aktivistů popisuje brutální zásahy policie vůči jejím účastníkům. Vysoké počty ozbrojených složek ve čtvrtích obydlených převážně populací Sahrawi jsou motivovány také snahou zničit každou takovou událost již v jejím zárodku a okamžitě zatknout její iniciátory. Reálně je skutečně člen ozbrojených složek „na každém rohu“, a k tomuto obrazu je nutno připočítat i tajnou policii v civilním oblečení (Zunes & Mundy, 2010).

Přítomnost civilní policie vytváří ve městech Západní Sahary atmosféru strachu a paranoi. Místní obyvatelé si osvojili metody, jak příslušníky tajné policie rozeznat a odlišit je od zbytku obyvatel. Nejvýraznějším poznávacím znamením je černá kožená bunda, jedná se však pouze o oblíbený „dresscode“ příslušníků policejních složek a není tedy zaručeným identifikátorem. O něco spolehlivějším, ale také méně viditelným je konkrétní typ mobilního telefonu.

S vědomím těchto poznávacích znamení se návštěvník západosaharského města ocitá ve světě ohlížení se přes rameno, vykukování z okna a ostření na typ telefonu muže sedícího u vedlejšího stolu kavárny. To poslední, na co má takový návštěvník pomyslení je stát na rohu ulice a vykřikovat hesla podporující nezávislost. A nezbývá mu než obdivovat statečnost těch, kteří tak činí. (Terénní deník, Al-Ajún, květen 2018)

5 PŘÍTOMNOST MEZINÁRODNÍHO SPOLEČENSTVÍ

Problematika Západní Sahary je již od počátku konfliktu součástí agendy mnoha zahraničních organizací. Již od 60. let se v kontextu dekolonizačních snah otázkou zabývala OSN, jejíž aktivita výrazně ovlivnila situaci od samého počátku. O situaci na Západní Sahaře se především v 80. letech také výrazně zajímala Organizace Africké Jednoty (dnešní Africká Unie). Její participace byla motivována snahou o stabilizaci regionu, ani OAJ však nebyla se svými strategiemi příliš úspěšná.

5.1 Organizace spojených národů

Raný zájem OSN v regionu je charakterizován snahou o dekolonizaci teritoria a zaručení jeho nezávislosti na Španělsku. Během 60. let se aktivita OSN v kontextu Západní Sahary v zásadě nelišila od jiných koloniálních zemí. V tomto období se jednalo především o spor mezi Sahrawi a Španělskem, které odmítalo opustit území. Role OSN spočívala ve snaze zajistit hladký proces dekolonizace tak, aby bylo západosaharskému území zajištěno právo na sebeurčení. Role Maroka byla v tuto chvíli marginální; podle výpovědní pamětníků byl očekávaný scénář nejdříve získání autonomie pod správou Madridu a následně nezávislost (Shelley, 2004, s. 128). Až do roku 1974 zůstaly dekolonizační snahy OSN nevyslyšeny. V tomto roce oznámilo Španělsko konání referenda, jemuž mělo předcházet sčítání lidu a určit tak oprávněné voliče. Na tuto situaci reagovalo Maroko postoupením svých nároků Mezinárodnímu soudnímu dvoru a následnou okupací teritoria v roce 1975. Během válečných let až do uzavření příměří v roce 1991 vydalo Valné shromáždění OSN několik rezolucí týkajících se Západní Sahary, žádná z nich však nebyla znesvářenými stranami reflektována. V roce 1988 zveřejnilo OSN společně s OAJ mírový plán, jehož výsledkem mělo být již zmíněné referendum. Součástí tohoto plánu bylo také ustavení pozorovatelské mise. Přijetí tohoto plánu vedlo v roce 1991 k uzavření příměří a vyslání mise MINURSO na území Západní Sahary.

5.1.1 MINURSO

Mise OSN na Západní Sahaře pod zkratkou MINURSO byla na území vyslána na základě rezoluce číslo 690 v dubnu 1991. Původní mandát a hlavní účel mise tkvěl především v organizaci referenda a vykonání potřebných příprav. Mezi tyto přípravy patřila především identifikace kvalifikovaných voličů a jejich registrace. Kromě těchto příprav měla mise za úkol dohlížet na dodržování příměří, monitorovat jeho případná porušení a podílet se na osvobození válečných zajatců a politických vězňů. V posledním bodě zaznamenala mise určitý úspěch, a během několika let došlo k výměně vězňů na obou stranách. Její hlavní poslání však zůstává do dnešní doby nenaplněno. Identifikace voličů jakožto klíč k ovládnutí referenda představuje slepou uličku, ve které se konflikt nachází dodnes. Účast marockých občanů v referendu je pro Polisario nepředstavitelná, stejně jako jejich neúčast pro marockou stranu. V závislosti na těchto komplikacích byl mandát mise v roce 1996 omezen pouze na monitoring příměří a pomoc ostatním agenturám OSN operujícím v oblasti (Springerová a kol., 2012, s. 133–137).

Přestože je MINURSO řazeno pod hlavičku *peacekeeping mission*, jeho faktický význam je minimální. Na základě mandátu jsou pravomoce personálu mise výrazně omezeny, a znemožňují jakýkoliv zásah. Stejně tak omezená doba mandátu, obnovená každoročně Valným shromážděním OSN na následujících 12 měsíců, představuje hrozbu neprodloužení mandátu v případě jeho porušení ze strany personálu. Pozorovatelský status musí být dodržen i v případě porušování lidských práv či nepokojů. Podle slov tiskového mluvčího této mise je pozice pozorovatele v tuto chvíli to nejlepší, čeho lze dosáhnout (osobní rozhovor, Al-Ajún, květen 2018). Po demonstracích v roce 2005 se vztahy mezi Marokem a Polisariem vyostřily, a jakýkoliv zásah do událostí by mohl vyústit ve stažení mandátu a vyhoštění jeho zaměstnanců marockou administrativou, a tím pádem ve ztrátu vlivu OSN v oblasti.

5.1.2 Třetí cesta

Po selhání mírového plánu navrženého OSN nastalo období politického vakuu. Žádná ze stran konfliktu nebyla ochotna slevit ze svých nároků na podobu referenda, a situace se od uzavření příměří téměř nezměnila. Ve snaze posunout vyjednávání a obnovit komunikaci obou stran byl zvláštním vyslancem OSN zveřejněn plán, který vešel ve známost pod označení „první Bakerův plán“. Na základě tohoto plánu měla Západní Sahara získat status autonomní oblasti v rámci Maroka, s vlastní legislativou a exekutivními orgány. Po pětiletém období mělo následovat referendum, ve kterém by kromě Západosahařanů měli právo volit i maročí občané žijící na území déle než jeden rok. Tento plán byl Marokem přijat, neboť složení voličů by v takovém případě zaručilo definitivní připojení Západní Sahary ke království. Polisario tento plán odmítlo.

Snahy o vyřešení konfliktu na půdě OSN pokračovaly v představením „druháho Bakerova plánu“ v roce 2003. Podle tohoto plánu se referenda mohli účastnit Maročané žijící na území souvisle od roku 1999, a také Západosahařané žijící mimo území Západní Sahary – toto rozšíření mělo zahrnout především osoby žijící v uprchlických táborech. Tento plán Maroko odmítlo, neboť v takové podobě nemohl být zaručen výsledek referenda favorizující připojení. Během následujících měsíců představila každá ze stran vlastní návrh na řešení konfliktu, oba tyto návrhy byly však nepřijatelné pro stranu druhou (Springerová a kol., 2012, s. 134–144).

Téměř po 40 letech tak ztroskotal další pokus o kompromis a řešení konfliktu se opět ocitlo ve slepé uličce. Uzavření příměří v roce 1991 zastavilo ozbrojený konflikt a ztráty na životech, přetrvávající spor však dlouhodobě ohrožuje nejen vnitrostátní stabilitu Maroka, ale také jeho mezinárodní a regionální vztahy. Stejně tak desítky let trvající strádání v uprchlických táborech a vyhrocená situace v západosaharských městech se jeví z dlouhodobého hlediska neudržitelná. Přesto obě strany nadále selhávají v dialogu a snaze o oboustranně přijatelné řešení.

V kontextu této patové situace se nabízí možnost intervence třetí strany, která by s konečnou platností spor vyřešila. V současnosti představuje jedinou možnou entitu právě OSN, která disponuje možností ekonomických a diplomatických sankcí, jejichž uplatnění by mělo potenciál donutit obě strany slevit ze svých nároků. Taková akce je však prakticky nemožná, neboť její schválení by neprošlo Bezpečnostní radou OSN - na základě práva veta, kterým disponují klíčoví spojenci Maroka – USA a Francie.

5.1.3 Humanitární aktivita OSN

Humanitární pomoc poskytovaná agenturami OSN v uprchlických táborech představuje stěžejní podmínku jejich existence. Extrémní počasí a zranitelnost populace přináší výzvy, které se navíc setkávají s neustálým snižováním rozpočtu. V okolí Tindoufu se angažují především dvě agentury OSN - *Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky* (UNHCR) a *Dětský fond OSN* (UNICEF). UNHCR se angažuje ve všech oblastech každodenního života - kromě základních humanitárních potřeb jako strava, voda či zdravotnická péče je součástí jeho agendy také zlepšení vzdělávacích podmínek v táborech či pomoc při stavbě permanentních obydlí (United Nations High Commissioner for Refugees, 2013).

Podle Fiddian-Qasmiyeh (2014) se téměř 50% obyvatel tábora nachází pod hranicí 18 let. Ve snaze zmírnit dopad života v uprchlickém táboře na ty nejzranitelnější, UNICEF se angažuje ve vzdělávacím, zdravotnickém a kulturním sektoru.

5.2 Organizace Africké Jednoty

Organizace Africké Jednoty vznikla v roce 1963 za účelem sjednocení afrických států, zajištění kontinentální spolupráce na poli obchodu a budování vztahů mezi jednotlivými zeměmi. Jedním z cílů této organizace byla také snaha o společný postup při řešení problémů spojených s kolonialismem. V roce 2002 byla zrušena a nahrazena Africkou Unií (Hurd, 2014, s. 189).

OAJ se zapojila do řešení západosaharské otázky již během 60. let, kdy se ve spolupráci s Dekolonizačním výborem OSN podílela na utváření strategie na dekolonizaci. Přijetí SADR do OAJ v roce 1982 vyústilo ve vleklou krizi organizace a téměř vedlo k jejímu zániku. Maroko trvalo na vyloučení SADR, a společně s některými zeměmi se odmítlo účastnit dalších jednání. Pokud by však OAJ přistoupila k vyloučení SADR, omezil by její chod bojkot států podporující členství SADR v organizaci (Naldi, 1982). Patovou situaci vyřešil až odchod Maroka v roce 1984 poté, co zvláštní komise dementovala jeho námitky na základě mezinárodního práva.

Členství v OAJ vedlo k uznání SADR většinou afrických států, a představuje dílčí vítězství Polisaria na poli mezinárodní diplomacie I když organizace zaujala ve věci Západní Sahary relativně neutrální stanovisko a doporučila OSN zintenzivnit aktivitu v oblasti, nevyslyšení marockého požadavku na vyloučení SADR bylo v kontextu afrického kontinentu výrazným signálem. Maroko obnovilo své členství v nástupnické Africké Unii až v roce 2017.

5.3 Nevládní organizace

Nevládní organizace (*non-governmental organization*) je jakákoli nezisková dobrovolná organizace vedená na bázi konkrétních občanských spolků, komunit či jednotlivců. Nevládní organizace se vyznačují svou nezávislostí na orgánech státní správy, podléhají ale právnímu řádu státu na jehož území byly vytvořeny. Stejně jako klasické neziskové organizace vznikají v rámci konkrétního státu, jejich aktivity ale nejsou lokálně omezeny. Tradičně se tyto organizace angažují v rozvojové, humanitární, zdravotnické či vzdělávací oblasti s účelem vylepšit situaci v cílové lokalitě či komunitě. Jsou řízeny jedinci se společným zájmem, často na základě premis aktivního občanství. Rozsah jejich aktivit se různí od čistě informativních po organizace aktivní v politických, environmentálních či lidskoprávních sporech (Lawry, 2009).

Aktivita nevládních organizací v kontextu západosaharského konfliktu je klíčová především ve dvou oblastech – poskytování humanitární pomoci a zprostředkování informací. Povědomí o problému v kontextu globální veřejnosti je i přes snahy těchto organizací minimální, a jeho řešení je diskutováno především na diplomatické úrovni. Prostředí vysoké politiky má potenciál napomoci jeho konečnému řešení, není však efektivní v řešení dílčích záležitostí. Pokud se jedná o praktické aspekty konfliktu, byrokratická struktura organizace formátu OSN postrádá potřebnou flexibilitu. Nevládní organizace zabývající se západosaharským konfliktem plní nepostradatelnou funkci, i když v některých případech spíše suplují povinnosti OSN. Podle jejich zaměření je můžeme rozdělit do několika skupin.

Humanitární organizace

Poskytování humanitární pomoci je stěžejní podmínkou umožňující život Sahrawi v uprchlických táborech. I přes podporu alžírské vlády, náklady na zajištění základních životních potřeb desítek tisíc osob žijících v okolí Tindoufu jsou

obrovské. Materiální pomoci se zabývají především velké mezinárodní organizace, jejichž rozpočet je dostatečný na zajištění takové pomoci. Dlouhodobě se v oblasti angažuje například organizace OXFAM, která v roce 2016 uvolnila přes 4 miliony dolarů na zajištění životních podmínek v táborech (United Nations, 2016).

Lidskoprávní organizace

Hlavním účelem těchto organizací je především zaznamenávání případů porušování lidských práv a artikulace těchto zjištění ve veřejném prostoru. Velká část případů se týká politických a vykonstruovaných procesů. V mnoha případech jsou tyto soudy neveřejné a přístup k informacím omezený (Lourenço, 2014). V souvislosti s výkonem trestního práva v marockém prostoru je častým tématem mučení vězňů, o němž existují zmínky již od samotného počátku konfliktu (srov. Shelley, 2004; Zunes & Mundy, 2010). Mnozí Sahrawi popisují rozličné druhy trýznění, jemuž byli vystaveni během svého pobytu ve vězení. Tato nařčení marocká strana systematicky odmítá, a stejně tak se odmítá těmito obviněními zabývat. Jedinou výjimku představuje vytvoření lokální lidskoprávní organizace na popud krále Hassana, která měla tato obvinění prověřit. Ve svých závěrech organizace shledává, že k žádnému porušení lidských práv vůči vězňům nedochází (Human Rights Watch, 2018). Přesto existuje nespočet výpovědí, mnohé z nich i lékařsky podložené, jež tvrdí opak (Lourenço, 2014).

Environmentální organizace

Jedním z hlavních zájmů Maroka v oblasti Západní Sahary je její přírodní bohatství. Území je ale podle mezinárodního práva klasifikováno jako nesamosprávné území, a jeho zdroje tak nadále náleží jeho obyvatelům. Na základě *Charty OSN* nemůže být s bohatstvím nesamosprávného území nakládáno bez účasti a souhlasu jejich obyvatel (U.N. Charter art. 73–74). Za participace mnohých západních politických subjektů se tak ale děje. Mnoho zemí se tímto způsobem dopouští tiché podpory anexe Západní Sahary a popření svých demokratických premis. Organizace zaměřující se na tuto problematiku se snaží upozorňovat veřejnost na existenci obchodních a ekonomických dohod, na jejichž základě dochází k drancování přírodního bohatství Západní Sahary. Do agendy těchto organizací spadá také politická iniciativa o zrušení těchto dohod. Jedna z největších environmentálních organizací aktivních v dané problematice, Western Sahara Resource Watch, na základě své kampaně například přispěla k anulaci dohody mezi Marokem a Evropskou Unií o obchodu a zemědělství, na jejímž základě Maroko importovalo do EU zboží s původem v Západní Sahaře (Western Sahara Resource Watch, 2012).

Zdravotnické organizace

Ve spolupráci s orgány OSN se zdravotnické organizace angažují především v uprchlických táborech. Jejich hlavním posláním je trénink zdravotnického personálu, dodávky zdravotnického materiálu a monitoring zdravotní situace v táborech. Velký počet osob žijících v nevyhovujících podmínkách táborů původně koncipovaných jako dočasné tvoří ideální podmínky pro vznik epidemií, jejichž eliminace je také součástí práce zdravotnického personálu v oblasti (Herz, 2013).

6 ZÁVĚR: Chybí světlo v tunelu?

6.1 Vyhlídky

Cílem této práce bylo zhodnotit všechny roviny západosaharského konfliktu, které se podílely na jeho vzniku nebo se v současnosti podílejí na jeho pokračování. Na základě této analýzy podává tato práce ucelený obraz o západosaharské situaci již od jejího počátku. Jak bylo ukázáno, otázka Západní Sahary zahrnuje politické, geografické, sociální a etnické faktory, a právě tato rozmanitost vede svým způsobem k neřešitelnosti celé situace. Existuje několik směrů, ve kterých lze v budoucnu uvažovat o řešení situace.

Nejprve je vhodné nabídnout ideální řešení celé situace na základě mezinárodního práva. Takový scénář by zahrnoval uznání práva Sahrawi na sebeurčení a stažení Maroka z území Západní Sahary. Správa území by byla předána do rukou SADR a jejím zástupců, stejně jako by došlo k zastavení veškerých ekonomických aktivit vedených Marokem. Přestože by administrativu převzala vláda SADR, nový stát by se pravděpodobně potýkal s celou řadou problémů. Prostředí uprchlických táborů nabízí jen velmi omezený přístup ke vzdělání, a společnost proto disponuje jen nepočetnou vrstvou *intelligence*. Problémem by se mohl také stát přechod z lokálního trhu na globální, se kterým Sahrawi nemají žádné zkušenosti.

Další problematickou otázkou by jistě byla přítomnost marockých civilistů. Je pravděpodobné, že mnozí z nich by odešli společně s marockou administrativou, o osudu zbylých by musela rozhodnout vláda SADR. Došlo by buď k jejich odsunu (jako v případě sudetských Němců), nebo by vytvořili menšinu v rámci většinové populace Sahrawi. Teoretickou otázkou zůstává, jak velký vliv by na toto soužití měla v minulosti vykonaná příkoří na společnosti Sahrawi. Podle Tesaře (2007, s. 226–231) musí společenskému usmíření nutně předcházet usmíření politické. Pokud by tedy došlo k politickému smíru elit obou společností, tedy Maroka a Polisaria/SADR, existuje zde pravděpodobnost smíření obou skupin i ve společenské rovině. Politické usmíření je však jednou, nikoliv jedinou podmínkou

společenského smíru. V tomto případě se nejedná o klasický etnický konflikt, a hlavních zločinů se v případě Západní Sahary dopustily oficiální ozbrojené síly a administrativa. Společnost Sahrawi proto na základě kolektivní paměti nechová primárně zášť k Maročanům jako skupině, ale k zástupcům království. Z tohoto důvodu by proto společenské usmíření mohlo být snadněji dosažitelné.

Vzhledem k vojenské převaze Maroka a jeho pozici na poli mezinárodní diplomacie je však velmi nepravděpodobné, že by k takovému scénáři došlo.

V minulosti Polisario navrhlo přesun uprchlických táborů na východní kraj Západní Sahary, kde je úzký pruh teritoria východně od bermu pod jeho správou. V severní části tohoto území se nachází oblast *Tifariti*, jenž původně sloužila jako záchytný bod pro Sahrawi vracející se na Západní Saharu za účelem volby v referendu. Když k tomuto referendu nikdy nedošlo, usadily se zde tyto osoby trvale. Polisario v oblasti investuje do infrastruktury, údajně za účelem přesunu vlády SADR a velké části populace Sahrawi (Fiddian-Qasmiyeh, 2011, s. 26–28). Tento akt může být efektivním nástrojem demonstrace suverenity alespoň nad částí nárokovaného území, otázkou však zůstává, jaký by měl dopad na společnost Sahrawi. Humanitární pomoc pro Sahrawi je z velké části založena na jejich statusu uprchlíka. Klasifikace mezinárodního práva rozlišuje mezi *uprchlíkem (refugee)*, a *vnitřně přesídlenou osobou (internally displaced person)*, přičemž uprchlík je osoba, která překročila hranice národního státu jehož je příslušníkem (Kumin & Nicholson, 2017). Pokud by došlo k přesunu táborů do oblasti Tifariti, osoby zde žijící by již nebyly uprchlíky, ale „pouze“ vnitřně přesídlenými osobami. Záleželo by poté na konkrétních subjektech, jak by na tuto skutečnost reagovali v kontextu dalšího poskytování humanitární pomoci.

V současnosti se jako nejvíce pravděpodobný jeví scénář naprostého vyhnutí konfliktu bez možnosti napravení situace. Veškeré diplomatické pokusy o smír až dosud vždy ztroskotaly na preferencích jednotlivých stran a odmítnutí kompromisu. Této situaci přispívá fakt, že antagonistická povaha konfliktu vyžaduje příslovečný „první krok“, vykonaný jednou ze

stran. Maroko je v pozici silnějšího hráče, a z této perspektivy nemá zapotřebí se k takovému kroku uchýlovat.

Nabízí se však otázka, z jakého důvodu Polisario soustavně odmítá snahy mezinárodního společenství o kompromis. Je pravdou, že Polisario má de jure právo na Západní Saharu, a svým dosavadním počínáním se vždy dožadovalo jeho aplikace. De facto je však ve slabší pozici, a nemá stejný prostor pro vyjednávání jako Maroko. K tomu je nutno přičíst desítky tisíc uprchlíků žijících v alžírské poušti. V rámci prvního Bakerova plánu byla navržena pro území Západní Sahary autonomie v případě jejího připojení k Maroku. Oficiální uznání odlišné skupiny na poli státní administrativy a přidělení určité míry autonomie nazývá Tesař (2007, s. 219) *kantonizací*. Přestože by takový proces znamenal přijetí svrchovanosti Maroka, pro Sahrawi jako společnost by se jednalo o dramatické vylepšení životních podmínek.

Opět zde ale narážíme na politickou rovinu konfliktu. Přestože se varianta kantonizace jeví jako nejschůdnější řešení pro společnost jako takovou, opět není možná. Nejdůležitější spojenec Polisaria – Alžírsko, by v případě oficiálního připojení Západní Sahary nezískalo nic. Desítky let trvající podpora Polisaria je motivována ekonomickými a strategickými zájmy, jejichž naplnění vylučuje marockou přítomnost na Západní Sahaře. Proto je pro Alžírsko (a tím pádem i pro Polisario) vyloučeno každé takové řešení, které kalkuluje s přítomností Maroka a zachováním jeho vlivu v teritoriu. V tomto kontextu platí známé české přísloví „koho chleba jíš, toho píseň zpívej“ (Zaorálek, 2000).

Je tedy více než pravděpodobné, že Sahrawi žijící na území Západní Sahary budou nadále marginalizovanou menšinou bez možnosti politického zastoupení. Je otázkou, zda snahy o jejich asimilaci potupem času zvítězí, či zda bude i nadále přežívat současná bipolární společnost. Až dosud se jevila etnická identita Sahrawi jako relativně stabilní, dokáže však přetrvat i delší časové úseky?

Osud Sahrawi žijících v uprchlických táborech bude pravděpodobně i nadále záviset na benevolenci Alžírska a mezinárodní humanitární pomoci. Jedinou možnou alternativou se jeví přesídlení táborů do již zmíněné oblasti Tifariti - toto území je jediné, kde může SADR legálně zřídit stát a vládnout. Taková událost by však měla na společnost Sahrawi devastující

vliv. Ve zmíněném území se nenacházejí žádné zdroje, na kterých by mohl nový stát postavit svou ekonomiku, a horké podnebí se příliš neliší od oblasti současných táborů. Nový stát by také přišel o svého ochránce, Alžírsko. Existuje reálná možnost, že přítomnost desítek tisíc Sahrawi v blízkosti bermu by vyprovokovala novou etapu marocké expanze, které by Polisario nebylo schopno čelit.

6.2 Polemika s autory

Do počátku 21. století byly veškeré snahy o vyřešení západosaharského konfliktu definovány logikou „vítěz bere vše“. Až do představení Bakerových plánů v roce 2001 existovaly dvě modelové situace řešení konfliktu. První byla uspořádání referenda, jež by odpovídalo rezolucím vydaným OSN na základě mezinárodního práva. Další možné řešení pak představovalo uznání marockého nároku na Západní Saharu v kontextu mezinárodního prostředí. První řešení ztroskotalo na administrativní podobě referenda a identifikaci voličů, kdy žádná ze stran nechtěla připustit takovou formu referenda, která by obnášela riziko neúspěchu. Druhé možné řešení je v první řadě ilegální, a také by v konečném důsledku mohlo vést k ještě větší destabilizaci regionu.

Bakerovy plány, postavené na principu autonomie, byly jednotlivými stranami také odmítnuty, a otázka míry autonomie a identifikace voličů i v tomto případě zabránila dalšímu dialogu. Stále pokračující západosaharský konflikt je tak výsledkem neschopnosti mezinárodního společenství vynutit své postoje, a také ohýbáním principů mezinárodního práva silnými hráči, kteří mají v rámci mezinárodního společenství privilegované postavení (Springerová a kol., 2012, s. 181–185).

S výše uvedenými závěry je nutno pod tíhou empirických dat souhlasit. Politizace a komplexita západosaharského problému přesáhla lokální hranice již v raném období konfliktu, a vedla k vytvoření patové situace. Nepomohl ani zásah mediátora, třetí strany v podobě OSN. Nezbyvá než konstatovat, že všechna diplomatická řešení uvízla na mrtvém bodě.

Složitost zmíněné situace nicméně vyžaduje uvažování „*out of the box*“, tedy snahu nalézat odvážná a netradiční řešení. V úvodu této práce byl v krátkosti diskutován význam mediální pozornosti v kontextu řešení globálních konfliktů a krizí. I v případě Západní Sahary by mohla mezinárodní občanská pozornost iniciovat posun směrem k permanentnímu řešení situace, které by naplňovalo premisy mezinárodního práva více než současný *status quo*.

Účelová a koordinovaná mediální pozornost by mohla podnítit zájem veřejnosti, a v podobě občanské iniciativy vyvinout tlak na politické představitele po celém světě. Přestože je například Francie jedním z největších zastánců marockých zájmů na poli mezinárodního společenství, tento postoj nereflektuje postoj Francouzů. V případě Francie a jejího historického odkazu nacionalismu je více než pravděpodobné, jaké stanovisko by veřejnost zaujala ve věci západosaharského konfliktu.

V předchozím textu bylo zmíněno, že mezi nejdůležitější ekonomická odvětví Maroka patří turismus. Pokud by se postoj světové veřejnosti projevil například v poklesu příjmů z tohoto odvětví, mohla by tato skutečnost motivovat Maroko přehodnotit své postoje. Význam pojmu *občanská společnost* by v takovém případě nabylo nových rozměrů.

Globalizace přispěla k trvání západosaharského konfliktu, a v této podobě by globalizace a názorová shoda světové veřejnosti mohla přispět k jeho vyřešení.

Případ Západní Sahary se v mnohém podobá postkoloniální situaci na Východním Timoru. Stejně jako v západosaharském prostředí, Východní Timor byl pod koloniální správou jiného státu, v tomto případě Portugalska. Když v 70. letech Portugalsko opustilo území v rámci dekolonizačního procesu, obsadila území Východního Timoru indonéská vojska. V následujících měsících Indonésie přesunula na území desetitisíce svých občanů, a uvalila informační embargo na celý ostrov. Docházelo k hrubému porušování lidských práv a svobod, aniž by o problému věděl okolní svět.

V případě Východního Timoru využili aktivisté bojující za nezávislost právě občanskou angažovanost. Povedlo se jim propašovat několik záběrů indonéské armády zasahující proti demonstrantům, a tyto záběry se okamžitě objevily v médiích po celém světě. Společenský

tlak přiměl světové mocnosti k artikulaci nesouhlasu s praktikami indonéského režimu, a v některých případech i k vypovězení mezinárodních dohod. Stejně tak byly zástupy demonstrující před indonéskými ambasádami po celém světě ostudou indonéského režimu. Tyto události přispěly ke konání referenda, a v roce 2002 se stal Východní Timor nejnovějším samostatným státem (Stephan, 2006, s. 57–65).

Shelley ve své knize *Endgame in the Western Sahara* (2004) také poukazuje na podobnost západosaharského případu s bojem obyvatel Východního Timoru za sebeurčení a nezávislost. Referendum na Východním Timoru však podle jeho názoru nebylo pouze výsledkem občanských iniciativ a aktivismu, ale výraznou měrou se na jeho uskutečnění podílela také politická a ekonomická krize, kterou v té době Indonésie procházela. V tomto kontextu vyjadřuje domněnku, zda by občanská iniciativa Sahrawi mohla napomoci podobné státní krizi v Maroku, a na jejím pozadí se pokusit o artikulaci svých požadavků (Shelley, 2004, s. 198–207).

Situace na Východním Timoru se i přes mnohé podobnosti liší od západosaharského problému svým průběhem. V případě Východního Timoru dlouhá léta nikdo na poli globální diplomacie netušil o hrůzách odehrávajících se na ostrově. Případ Západní Sahary je tolerován a přehlížen účelně, a současná situace je toho výsledkem. Když do světa pronikly záběry krveprolití z demonstrace na Východním Timoru, tato událost se stala katalyzátorem dalších činů mezinárodního společenství (Stephan, 2006). Opoziční Indonésie také neměla významné diplomatické spojení jako Maroko.

Z těchto (a mnoha dalších) důvodů v případě Západní Sahary nestačí iniciativa a aktivismus obyvatel žijících v okupovaném území. Jejich činy globální média reflektují pouze výjimečně, a i v těchto ojedinělých případech jim není věnována přílišná pozornost. Proto je jedinou nadějí lidu Sahrawi získat náklonost světové veřejnosti, která má potenciál upoutat pozornost médií a vyvinout tlak na politické představitele. K získání této pozornosti však bude třeba ujit dlouhou cestu.

6.3 Role antropologie při řešení etnosociálních svárů

Antropologie byla již od svých počátků netradiční vědou. První antropologové nebyli vědci, a vlastně ani nevěděli, že „dělají antropologii“. Byli to biologové, dobrodruzi či zaměstnanci obchodních společností, kteří jako první evropané přicházeli do styku s odlišnými kulturami. Z jejich deníků a výpovědí se později na starém kontinentě jeho obyvatelé mohli dozvědět o tom, jak vypadá svět „tam venku“.

Na těchto základech se později zrodila antropologie, věda studující lidské kultury a vztahy mezi nimi. Formulace hypotéz a teorií, studium sociokulturních zákonitostí, rozvíjení metodologie a technik terénního výzkumu, to vše je součástí teoretické antropologie. Všechny tyto činnosti jsou však tradičně spojeny s akademickým prostředím, a ze své podstaty je antropologie také vědou terénní. Teoretické poznatky aplikované do reálného světa tvoří proto důležitý pilíř její současné podoby – aplikovanou antropologii – v současnosti přispívající k řešení rozličných problémů lidstva (Soukup, 2011, s. 204–224). V jistém smyslu se tak antropologie opět vrací ke svým kořenům.

Současný svět přináší mnoho situací, ve kterých se antropologická expertiza ukázala jako velmi užitečná. Mnoho antropologů pracuje pro vládní instituce či neziskové organizace, kde se jako „odborníci na člověka“ podílejí na činnosti těchto struktur. Přesto existují terény, které, byť z antropologického hlediska velmi zajímavé, zůstávají z velké části touto disciplínou nedotčeny. Humanitární a mírové mise jsou tradičně složeny z celé škály odborníků – manažeři, ekonomové, ekologové či vojáci, ti všichni představují základ nenahraditelný pro úspěch mise. Potenciál antropologie je zde zřejmý, na základě studia kultury a jejích náležitostí, antropolog má v takovém terénu příležitost navrhnout strategii kompatibilní s danou kulturou. V kontextu rozvojových programů již spolupráce s antropology v minulosti přinesla pozitivní výsledky, kdy na základě studia konkrétní společnosti byla založena podoba programu (Oriško, 2013, s. 224–227).

Krizové terény se často potýkají s procesy výrazné sociokulturní změny. Přestože je každý případ unikátní, antropologie aplikovaná do takového prostředí může nabídnout příslušný teoretický rámec, a výrazně tak přispět k pochopení situace. Antropolog v krizovém prostředí představuje unikátní kombinaci několika faktorů. Je obeznámen s kulturními náležitostmi dané společnosti, a disponuje příslušnou teoretickou základnou. Je také zástupcem zainteresované struktury či organizace, a v jejím rámci disponuje určitou pravomocí. Může být tedy ideálním mediátorem, a má příležitost vést dialog ku prospěchu a spokojenosti na všech stranách. Může tak napomoci smíru dvou zneprátených společností, nezaujatě informovat o situaci světovou veřejnost či být rádcem těch, kteří rozhodují.

Při vyslovení slova *antropolog* si i v dnešní době stále mnoho lidí představí vědce v bílém bavlněném kompletu, jenž se v doprovodu spoře oděných domorodců prodírá džunglí. Tato romantická představa může být obrazem dob minulých, v současnosti však v kontextu antropologie není úplně reálná. Antropologie se posunula do podoby seriózní společenské vědy, která se zabývá v daleko větší míře společnostmi a jevy v naší vlastní civilizaci. Na základě procesů spojených s globalizací, urbanizací, rozvojem kapitalismu a světového trhu se vytvořil nespočet terénů, které si žádají pozornost. A v mnoha případech může být právě antropolog jedinou kompetentní osobou, která těmto terénům skutečně rozumí.

7 SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

- Abi-Mershed, O. & Farrar, A. (2013). A History of the Conflict in Western Sahara. In Boukchars, A. & Roussellier, J. (Eds.), *Perspectives on Western Sahara: Myths, Nationalism and Geopolitics* (s. 3–29). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Amnesty International. (1990). Morocco: “Disappearances” of People of Western Saharan Origin. In Zunes, S. & Mundy, J. *Western Sahara: War, Nationalism, and Conflict Irresolution* (s. 146). Syracuse: Syracuse University Press.
- Barth, F. (1969). Etnické skupiny a hranice: Předmluva. In Jakoubek, M. (Ed.), *Teorie Ethnicity* (s. 205–236). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Besenyő, J. (2009). *Western Sahara*. Pécs: Publicon Publishers.
- Boum, A. (2013). Refugees, Humanitarian Aid, and the Displacement Impasse in the Sahrawi Camps. In Boukchars A. & Roussellier, J. (Eds.), *Perspectives on Western Sahara: Myths, Nationalism and Geopolitics* (s. 261–277). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Cordesman, A.H. (2002). *A Tragedy of Arms*. Westport: Praeger.
- Eriksen, T.H. (2012). *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy*. Praha: SLON.
- Fiddian-Qasmiyeh, E. (2014). *The ideal refugee: Gender, Islam, and the Sahrawi Politics of Survival*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Furnivall, J.S. (1948). *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gombár, E. (2007). *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha: Karolinum.
- Hurd, I. (2014). *International Organizations: politics, law, practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomage et habitat insalubre, ici aussi [Nezaměstnanost a nezdravé bydlení, zde také]. (2001). *L'Économist*. In Shelley, T. *Endgame in the Western Sahara: What future for Africa's last colony?* (s. 95). London: Zed Books.
- Lacina, K. & kol. (1987). *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda.
- Muphy, R.F. (2010). *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON.
- San Martín, P. (2010). *Western Sahara: The Refugee Nation*. Wales: University of Wales Press.

Shelley, T. (2004). *Endgame in the Western Sahara: What future for Africa's last colony?* London: Zed Books.

Springerová, P., Kudynová, M., & Polcerová, L. (2012). *Západní Sahara – zapomenutý konflikt*. Olomouc: Periplum.

Torres-Spelliscy, G. (2013). The Use and Development of Natural Resources in Non-Self-Governing Territories. In Boukchars, A. & Roussellier, J. (Eds.), *Perspectives on Western Sahara: Myths, Nationalism and Geopolitics* (235–260). Lanham: Rowman & Littlefield.

Záhořík, J. (2012). *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum.

Zaorálek, J. (2000). *Lidová rčení*. Praha: Academia.

Zunes, S. & Mundy, J. (2010). *Western Sahara: War, Nationalism, and Conflict Irresolution*. Syracuse: Syracuse University Press.

Elektronické zdroje

Alexander, Y. (2017). *Terrorism in North Africa and the Sahel in 2016*. Arlington: Inter-University Center for Terrorism Studies. Dostupné z <https://www.terrorismelectronicjournal.org/knowledge-base/selected-special-reports/>

Amnesty International. (1991). *Morocco: Political Imprisonment, "Disappearances", Torture*. Dostupné z <https://www.amnesty.org/download/Documents/196000/mde290011991en.pdf>

Arkell, T. (1991). The decline of pastoral nomadism in the Western Sahara. *Geography*, 76(2), s. 162–166. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/40572067>

Bardem, J. (Producent), Longoria, Á. (Režisér). (2012). *Hijos de las nubes: La última colonia*. Španělsko: Candescent Films. Dostupné z <https://player.vimeo.com/video/67675554>

CARE International. (2018). *Suffering In Silence: The 10 most under-reported humanitarian crises of 2017*. Dostupné z https://www.care-international.org/files/files/publications/Suffering_In_Silence_WEB.pdf

Central Intelligence Agency. (2016). Western Sahara. In *The world factbook*. Dostupné z <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/wi.html>

Fiddian-Qasmiyeh, E. (2011). *Protracted Sahrawi Displacement: Challenges and Opportunities beyond Encampment*. Oxford: Refugee Studies Centre. Retrieved from <http://www.refworld.org/pdfid/4e03287b2.pdf>

General Assembly Resolution 1514, *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*, A/RES/1541(XV), (15 December 1960). Dostupné z [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514\(XV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514(XV))

General Assembly Resolution 1541, *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exists to transmit the information called for under Article 73 e of the Charter*, A/RES/1541(XV), (14 December 1960). Dostupné z [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541\(XV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541(XV))

General Assembly Resolution 1803, *Permanent sovereignty over natural resources*, A/RES/1803(XVII), (14 December 1962). Dostupné z <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/resources.pdf>

Haugen, H.M. (2007). The right to self-determination and natural resources: The case of Western Sahara. *Law Environmental Development Journal*, 3(1). s. 70–82. Dostupné z <http://www.lead-journal.org/content/07070.pdf>

Hejnal, O., & Lupták, L. (2015). *Když výzkum, tak skrytý: Serpentinami formalizované etiky*. Dostupné z https://www.academia.edu/5587305/Kdy%C5%BE_v%C3%BDzkum_tak_skryt%C3%BD_Serpentinami_formalizovan%C3%A9_etiky_s_%C4%BD_Lupt%C3%A1kem_Research_Then_keep_it_hidden_the_labyrinth_of_formalized_ethics_with_%C4%BD_Lupt%C3%A1k_?auto=download

Herz, M. (2013). Refugee Camps of the Western Sahara. *Humanity Journal*, 4(3). s. 365–391. Dostupné z <http://humanityjournal.org/wp-content/uploads/2014/06/4.3-Refugee-Camps-of-the-Western-Sahara.pdf>

Human Rights Watch. (2018). *World Report, Morocco/Western Sahara: Events of 2017*. Dostupné z <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/morocco/western-sahara>

Kumin, J. & Nicholson, F. (2017). *A guide to international refugee protection and building state asylum systems*. Inter-Parliamentary Union and the United Nations High Commissioner for Refugees. Dostupné z <http://www.unhcr.org/publications/legal/3d4aba564/refugee-protection-guide-international-refugee-law-handbook-parliamentarians.html>

Lawry, L. (Ed.). (2009). *Guide to Nongovernmental Organizations for the Military*. Dostupné z <https://fas.org/irp/doddir/dod/ngo-guide.pdf>

Lewis, A. (2011). Morocco's fish fight: High stakes over Western Sahara. *BBC News*. Dostupné z <http://www.bbc.com/news/world-africa-16101666>

Lourenço, I. M. (2014). *Visit Report: Occupied Western Sahara & Morocco, cities of Laayoune, Agadir and Rabat*. Lisabon: Adala Organization. Dostupné z <http://adalauk.org/wp-content/uploads/2017/11/visit-report-by-member-of-adala-uk-to-the-occupied-territories.pdf>

Naldi, J. The Organization of African Unity and the Saharan Arab Democratic Republic. *Journal of African Law*, 26(2). s. 152–162. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/745416>

Nováček, A. (2014). Střední Evropa jako „rakousko-uherské dědictví“. *Geografické rozhledy*, 23(5), s. 2–4. Dostupné z <http://geography.cz/geograficke-rozhledy/wp-content/uploads/2014/06/2-4.pdf>

- Oriško, J. (2013). *Krize mezinárodních vztahů na Kosovu na přelomu milénia* (Disertační práce). Dostupné z https://is.muni.cz/th/z31yn/Krize_mezinárodních_vztahů_na_Kosovu_na_přelomu_milénia.pdf
- Rosemarin, A. (2004). In a Fix: The Precarious Geopolitics of Phosphorous. In *Geopolitics Down to Earth*. s. 27–34. Dostupné z https://www.sei.org/mediamanager/documents/Publications/Water-sanitation/inafix_phosphorous.pdf
- Stephan, M.J. (2006). Fighting for Statehood: The Role of Civilian-Based Resistance in the East Timorese, Palestinian, and Kosovo Albanian Self-Determination Movements. *Fletcher Forum of World Affairs*, 30(2). s. 57–79. Dostupné z <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/02/UP149.001.00061.00004.archival.pdf>
- Stitou, I. (2016, December 2). The death of Mohsen Fikri and the long history of oppression and protest in Morocco's Rif. *Open Democracy*. Dostupné z <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/imad-stitou/mohsen-fikris-death-exposes-history-of-oppression-and-protest-in-morocco>
- U.N. Charter. (1945). art. 73–74. Dostupné z <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>
- U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. (2001). *Western Sahara: Country Reports on Human Rights Practices, 2001*. Dostupné z <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2000/nea/825.htm>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2013). *Update on UNHCR's operations in the Middle East and North Africa*. Dostupné z <http://www.refworld.org/docid/5242a7b64.html>
- United Nations, United Nations High Commissioner for Refugees. (2016). *Humanitarian needs of Sahrawi Refugees in Algeria 2016-2017*. Dostupné z <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/Humanitarian%20Needs%20of%20Sahrawi%20Refugees%20in%20Algeria%202016-2017%20-%20June%202016.pdf>
- Western Sahara Resource Watch. (2012). *Report: Label and Liability – How the EU turns a blind eye to falsely stamped agricultural products made by Morocco in the occupied Western Sahara*. Dostupné z https://www.wsrw.org/files/dated/2012-06-17/wsrw_labellability_2012.pdf
- Zoubir, Y.H. (2009). The United States and Maghreb-Sahel security. *International Affairs*. 85(5), s. 977–995. Dostupné z http://archives.cerium.ca/IMG/pdf/The_United_States_and_Maghreb-Zoubir.pdf